

Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського
До 125 - річчя заснування музею

Галя Галян

*Розповіді
про мистецьку родину
Кричевських*

Культурологічні нариси

Полтава
ТОВ «АСМІ»
2016

УДК 7(477):7(477)
ББК 85.(4Укр):85(4Укр)
Г17

*Друкується за рішенням вченої ради
Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.
Протокол №9 від 25. 11. 2015 р.*

Автор та упорядник:

Галя Галян – науковець Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Рецензенти:

Володимир Мокляк – заступник директора з наукової роботи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, заслужений працівник культури України;

Віталій Ханко – мистецтвознавець, заслужений працівник культури України.

*Видання здійснене за підтримки
Катерини Кричевської – Росандіч (США)*

Галя Галян

Г17 Розповіді про мистецьку родину Кричевських [Текст]: [Культурологічні нариси] / Галян Галя. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2016. – 89 арк. [8] арк., іл. ISBN 978-966-182-399-9

Автор книги розповідає про життєдіяльність відомого мистецького роду Кричевських, їх твори, меморії та зв'язок з Полтавщиною.

Для учнів художніх шкіл, училищ, студентів, усіх, хто цікавиться історією культури й мистецтва.

УДК 7(477):7(477)
ББК 85.(4Укр):85(4Укр)

ISBN 978-966-182-399-9

© Галя Галян, 2016
© ПКМ ім. Василя Кричевського, 2016
© ТОВ «АСМІ», оформлення, 2016

Передмова

125 років виповнюється Полтавському краєзнавчому музею імені Василя Кричевського, який став центром духовності історичного Лівобережжя з його співучою українською мовою, народною піснею, комплексом різних народно - мистецьких видів.

Від початку творчої діяльності Василя Кричевського, автора цієї будівлі, теж минуло 125 років, і кращим його творінням був і залишається Полтавський земський український дім.

На генеалогічному дереві роду я, Катерина Кричевська-Росандіч — гілочка і на порозі свого високоліття хочу звернутися до вас, майбутні художники, живописці, графіки, дизайнери, мистецтвознавці, і сказати про відповідальність кожного, хто вирішить стати на важку професійну стежу мистця.

Творчість і доля кожного з членів моєї родини яскраво фокусує драматизм шляхів української культури, виявляє її самотність і внесок у світову скарбницю. Дуже добре, що настали часи, коли можна оцінити талант кожного, дізнатися правду про бурхливе ХХ століття та виокремити історичне тло, яке водночас формувало і деформувало явища, а разом з ним і біографії творчих людей.

Мій дід Василь, за образним висловом поета, художника і мистецтвознавця Святослава Гординського, був однією з колон храму українського мистецтва, дід Федір – імпульсивний і артистичний співець мужності і краси – один з перших професорів Української Академії мистецтв; вони багато працювали, втрачали все і знову працювали.

Батько Василь – молодший – головний художник у визнаній світом кінокартині Олександра Довженка «Земля», на північно – американському континенті починав з того, що мив туалети і лише пізніше працював над біблійними сюжетами у новостворених церквах, малював пейзажі, портрети, ілюстрував книжки.

Мати Олена – художниця, живописець, майстер декоративно-ужиткових речей (лялькар, писанкар) краці свої роботи втратила разом з батьковими картонами і старовинними речами у січні 1945 року на станції у Відні (Австрія), а дядько Микола, мій учитель, лишився в пам'яті тонким ліриком акварельного живопису, полюбляв зображувати французькі та італійські річки і канали, був спокійний, мав добру вдачу та інколи вибухав, як вулкан.

Образна творчість зрозуміла на всіх континентах і є мовою краси, добра та миру.

Впевнена, що подробиці мистецької творчості членів моєї родини з перепонами та здобутками на шляху кожного, з творчим спадком, що лишився в різних музеях світу, приватних зібраннях будуть корисними для розуміння філософії життя і збалансування власного шляху.

Хочу побажати вам, мої юні друзі, кращого життя в оновленій, заможній і мирній Україні.

Щиро -
Катерина Кричевська - Росандіч,
7 січня 2016 року

Про відомий мистецький рід

*«Немає культури без спадщини,
як життя без дихання».*

Альбер Камю

Розповідь перша

Генеалогічне древо Кричевських остаточно сформувалося в кінці XIX ст., а потужне зростання, коли особливо активною і змістовною стає діяльність його представників у багатьох сферах, у тому числі і в мистецтві, припадає на перші десятиліття XX ст., тобто на передреволюційну добу. Тим драматичнішим видається прискорене згасання роду як наслідок негативних політичних і соціально-економічних обставин у часи совєтів.

Серед Кричевських не було революціонерів, і встановлення нового, духовно чужого їм ладу вони сприймали без явного протистояння: в складних умовах прагнули працювати в ім'я розбудови національної культури.

Рід Кричевських належить до відомих українських мистецьких династій, творчість яких була спрямована на збагачення національних традицій як основи загальнолюдських цінностей. Мистці цієї родини працювали у багатьох галузях художньої культури – в архітектурі і малярстві, у графіці і дизайні, в кіно і театрі. Національним надбанням стали такі архітектурні споруди, як Канівський музей Т. Шевченка і будинок колишнього Полтавського земства, кінострічки, створені з Олександром Довженком, «Звенигора» і «Земля» (останній визнаний одним із 12-ти найкращих фільмів усіх часів і народів), зображення великого і малого Гербів Української Народної Республіки, що й зараз є символами нашої державності, триптих «Життя» і серії паризьких та венеційських краєвидів.

Суворі випробування дісталися їм на віку. Та де б не жили і де б не працювали Кричевські, вони скрізь залишалися національними майстрами, глибоко закоріненими в українські художні традиції, а їхня творчість яскраво втілює шляхи українського мистецтва у XX столітті. Кричевські – потужна й багатогранна мистецька династія. Творчість її займає понад століття – від датованих 1891-им роком творів Василя Кричевського й до останніх років, коли вже творять його внуки та правнуки. Цей 125-річний відрізок повний щастя, страждань, творчості й

пошуків, успіхів і невдач, важкої праці – все, що складає життя мистців кількох поколінь.

Старійшина цієї родини Василь Григорович Кричевський – один з когорти великих майстрів ХХ ст. – унікально обдарований автодидакт, який сам досягнув високого професіоналізму. Його шлях у мистецтві нагадує шляхи народних самоуків, багато хто з яких залишився у безвісті. Водночас його навчання схоже на виучку мистців Відродження, котрі самі знаходили собі вчителів і, не закінчуючи академій, ставали висококласними майстрами своєї справи. Талант він мав універсальний: творив у архітектурі і малярстві, працював над оформленням книг і театральних вистав, досконало знав народну творчість, був глибоко обізнаний зі світовим мистецтвом, умів навчати і постійно вчився сам. На своєму довгому життєвому і творчому шляху, повністю й беззастережно віддавшись мистецтву та архітектурі, – зазнав багато втрат і страждань, але не зраджував творчості, не залишав мистецтва, в якому бачив сенс свого життя.

Його молодший брат – Федір Кричевський – характерний приклад мистця академічної виучки. Пройшовши всі її етапи, він так само досяг високого професіоналізму, маючи могутній талант, який найяскравіше втілювався в живопису. Його творчий шлях – типовий для художника, який творчу працю сполучав з працею педагогічною: виховав не одне покоління майстрів живопису, і заслуги педагога за значимістю не поступаються мистецьким здобуткам художника.

Діти Василя Кричевського – Микола і Василь – молодший, пройшли драматичні шляхи мистців, котрих доля закинула на чужину. Їхні життєві і творчі шляхи схожі на долі десятків, а може й сотен інших українських мистців, революційними і воєнними буревіями розкиданими по всьому світу. Туга за Батьківщиною супроводжувала їх завжди і всюди. Вони здобували собі славу в країнах, де жили і творили, а на рідній землі були грубо вилучені з мистецького процесу, адже навіть імена їх були заборонені, і лише зараз про них дізнаються земляки.

Двоюрідний брат Миколи і Василя, небіж Василя і Федора Кричевських – Борис Антонович Кричевський, обдарований, як і всі мистці цієї родини, перед самою війною успішно закінчив архітектурний факультет Київського художнього інституту. Пройшовши шляхами війни, він мріяв про архітектуру, та йому не судилося здійснити своєї мрії, бо він був родичем тих, хто опинився за межами советської імперії. Він став чудовим педагогом і виховав не одне покоління справжніх майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, але душа його до кінця життя сумувала за улюбленою архітектурою...

Катерина Василівна Кричевська-Росандіч – онука Василя – старшого і донька Василя – молодшого, з ранньої юності розлучена з Україною, сформувалася і розвинулася як мисткиня майже цілком у чужоземних умовах, пройшла тернисті шляхи творчого удосконалення. Вона любить і пам'ятає батьківську та дідівську землю і підтримує з українцями постійний зв'язок.

Галина Василівна Кричевська-Лінде – дочка В. Г. Кричевського від другого шлюбу – українська художниця, скульптор, ткаля, вишивальниця; від 1948 року мешкала в місті Каракас (Венесуела). Її діти Мирослава, Оксана і Василь мають художні здібності, проживають у Південній та Північній Америці. Оксана Іванівна Линде де Очоа (1948 р. н.) – український і венесуельський живописець, композитор, кавалер ордена княгині Ольги III ступеня; від народження мешкає в столиці Венесуели. Василь Іванович Линде-Кричевський (1953 року народження) – кераміст, майстер декоративно-ужиткового мистецтва з 1989 року мешкає в м. Бунвіль (США), його дочка – Бланка-Мирослава Линде-Дункан (1989 року народження) – живописець, дизайнер з 1989 року мешкає в м. Бунвіль, син – Василь Васильович Линде-Дункан (1985 року народження) – дизайнер, з 2012 року перебуває в Україні, недовгий час навчався у Полтавському національному технічному університеті імені Юрія Кондратюка. Тепер живе у Києві.

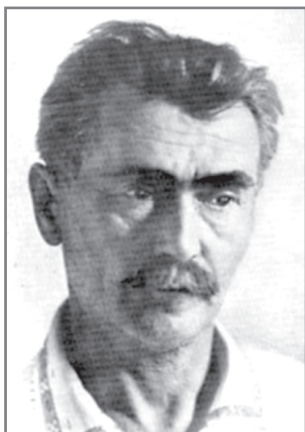
Василь Григорович Кривевський

(1873, с. Ворожба, Україна – 1952, Ларакас, Венесуела)

«В будинок, де фасад прикрасили герби,
Ще принесу не раз побожність і шанобу.
Отут історія найвищу ставить пробу
На вищерблений зміст колишньої доби.
У ті смутні часи, коли погасла Січ,
І каменем лягла самодержавства ніч
На шії прадідів, не піддалась Полтава,
І дбала, щоб усе в майбутнє проросло:
Шабель козацьких невмируща слава,
І мудрість, воля й дух, і пісня й ремесло».

Анатолій Седик

Розповідь друга

Василь Кричевський.
Київ. 1928

Василь Григорович Кричевський – відомий живописець, архітектор, графік, художник театру й кіно, автор малюнку Державного Герба України, української гривні, учений і педагог для Полтавщини особливо дорогий своїм найкращим творінням у камені.

Кожна історична доба дарувала світу своє архітектурне обличчя. Епоха Перікла в Древній Греції народила Парфенон в Афінах, італійське середньовіччя – сліпучо-прекрасний Палац Дожів у Венеції, становлення

британського капіталізму дало готизовану будівлю парламенту в Лондоні. Для Паризької Всесвітньої виставки (1900 р.) француз Віктор Лалу проспівав свою лебедину пісню в стилі модерн, спорудивши вокзал Д'Орсе, що згодом став музеєм панорамою однієї історичної епохи. Трьома роками пізніше українець Василь Кричевський у добу відродження почав зводити земський будинок у Полтаві, який і по сьогодні залишається візиткою древнього міста.

Будинок В. Кричевського став не лише палацом місцевого самоврядування, а й перетворився на вмістилище пам'яток минулого і сьогодення, набув значення храму тисячолітньої історії народу, де зматеріалізувалися і слава, і трагічна доля України.

На його створенні сконцентрували свої зусилля видатні діячі культури Сергій Васильківський, Опанас Сластьон, Микола Самокиш і передовсім творець споруди, майстер із ласки Божої – Василь Кричевський. Його проект за результатами конкурсу (1903 р.) було визнано кращим, і автору присудили першу премію.

У вересні того ж року в Полтаві під час урочистого відкрит-

тя пам'ятника Івану Котляревському відбувся перший з'їзд української інтелігенції, на який прибули найвидатніші мистці нашого краю – Микола Лисенко, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Михайло Старицький, Олена Пчілка. Відкрили першу в Центральній Україні художню виставку, де був представлений проект будинку Полтавського земства. У листопаді 1908 року земський дім освятили.

Ця багатофункціональна споруда вражала своїм художнім образом, розкритим в екстер'єрі та інтер'єрі. «Дім, як грім!», – сказав про нього Сергій Васильківський.

Сім об'ємів складають його чоло. Бічні, висунуті вперед частини, так звані ризаліти, утримують центральний виступ, підсилений двома вежами. Квітова орнаментация стін зовні та всередині ніби проголошує: «Щоб Ви і ми щасливі були!» Герби міст Полтавщини на фасаді свідчать про державну гідність України, на обороні якої стояли козачі полки: Полтавський, Прилуцький, Переяславський, Миргородський, Лубенський. Шестикутний вхід із дубовими дверима, на яких «дерево життя» – символ безперервності роду, вводить у світлий вестибюль, що зустрічає гостя вишитими рушниками. Далі – хол, звідки мармурові сходи ведуть на другий поверх. Там, немов почесна варта, стоять чотиригранні колони з мотивами «квіти життя» на площинах, а над ними схрестились мережані візерунками балки-сволоки і сяє скляний плафон. З нього лється світло: ясно-зелені, білі, жовто-блакитні та сині кольори створюють оптимістичну картину любові, злагоди і чистоти. Оточує сходи і галереї другого поверху балюстрада з білими куманцями. Урочиста композиція парадних приміщень другого поверху завершується купольним залом – у ньому кульмінація архітектурного рішення. Він має хрещатий план. Орнаментальні стіни й уквітчане склепіння створюють величне обрамлення для трьох живописних панно з історії України («Вручення клейнодів», «Чумацький Ромоданівський шлях», «Козак Голота»).

Архітектурно-художній образ будинку Полтавського зем-

ства став видатним досягненням українського мистецтва початку ХХ століття.

Робота над земським домом та іншими архітектурними спорудами тісно пов'язала Василя Кричевського з Полтавщиною. Він їздив по селах, вишукуючи нові матеріали, з письменником, етнографом, мистецтвознавцем Василем Горленком, архітектором Костем Мощенком, археологами й етнографами Вадимом та Данилом Щербаківськими, музикознавцем Василем Верховинцем-Костевим.

В. Кричевський був єдиний, хто фахово дослідив, обміряв і замалював зовні і всередині відомий будинок Галагана в с. Лебединці на Полтавщині, до того знаний лише з описів. Кость Мощенко, який допомагав Кричевському в обмірах, зробив з ним і ряд знімків цього будинку; його спорудив для діди́ча Григорія Галагана академік Євген Червінський (1854 – 1856) на основі вивчення зразків народного будівництва, місцевого фольклору з залученням народних майстрів (ескізи хати й інтер'єрів робив Т. Г. Шевченко). Дім являв собою традиційну українську хату під соломою з рундуком, входом і двома ганками, відрізнявся асиметричним рішенням та живописними об'ємами – шестикутна форма дверей, різьблений сволок, кахляна пічка, спарені вікна з звивними напівколонками. Задум будинку був вирізаний на сволоку: «Дім цей споруджений, щоб оживити перекази про життя предків у пам'яті нащадків». Деякі деталі цього будинку були використані при проектуванні земського дому в Полтаві. Потреба кольорового і геральдичного згармонізування фасаду привела В. Г. Кричевського до Опішні, де для експериментів він вибрав найліпшого гончаря Івана Гладиревського. Цілий місяць просидів архітектор у Гладиревського, підбираючи відповідні барви для гербів, стін, даху.

В. Кричевський виконав ряд проектів будинків у національному стилі: народний дім у Лохвиці і будинки Дмитра Милорадовича та Миколи Дмитрієва в містечку Яреськи та селі Веселий Поділ (1905 – 1906 рр.).

Українська хата для правника Дмитрієва являла собою дім на дві половини, з дверима та вікнами, звуженими до верху, з характерними трьома ганками однакової форми. Цьому приватному одноповерховому будинку, побудованому в стилі відомого дому Галагана, Кричевський надав соліднішого вигляду і зовсім іншого розташування кімнат, що створювало враження доброї сільської вілли з усякими вигодами у розміщенні кімнат.

В. Кричевський щороку бував у Яреськах, бо товаришував із М. Дмитрієвим, та й по сусідству в Шишаках проживав його рідний брат Федір.

У 1908 р. адвокат Микола Дмитрієв утопився в річці, рятуючи селянську дівчину. Після цього В. Кричевський купив у вдови його будинок-дачу. Для його могили в Полтаві архітектор виконав пам'ятник характеру стародавніх козацьких хрестинадгробків з каменю. Масивний монумент із сірого граніту прикрашений скульптурним погруддям М. Дмитрієва (скульптор Ф. Балавенський), мав вигляд каплиці в українському стилі. З боків були написи, взяті з «Кобзаря» Т. Г. Шевченка та Святого Письма. При перенесенні могили на центральний міський цвинтар 1982 р. пам'ятник зруйновано. Погруддя М. Дмитрієва тепер зберігається у літературно-меморіальному музеї Панаса Мирного.

У 1908 – 1910 рр. В. Кричевський «українізував» для Михайла Грушевського фасад його великого будинку на Паньківській вулиці, спорудженого як прибутковий дім без прикрас. Він оживив поверхню стін різноманітною викладкою цегли, зміною конфігурації вікон і використав на фасаді декоративні майолікові панелі. Для виготовлення майоліки викликав із Опішні гончаря Івана Гладиревського, котрий поставив собі поруч, у дворі, гончарське горно. З І. Гладиревським архітектора поєднувала ще робота над будинком Полтавського губернського земства. Останні роки перед Першою світовою війною й у часи війни В. Кричевський працював над роботою про походження українського народного орнаменту, їздив Полтавщи-

ною, а в с. Опішня експериментував у мистецькій кераміці. У 1916 році за його проектом, як стверджувала мистецтвознавець Валентина Рубан, була споруджена земська губернська гончарна майстерня, що слугувала опішненським майстрам у ХХ ст., а з 2012 року на її базі створено Музей мистецької родини Кричевських у структурі Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

У 1913 році Василю Кричевському замовив проект дачного будинку на Бутовій горі поблизу Шишак академік Володимир Вернадський. Витриманий у дусі старовинних українських споруд, двоповерховий будинок із високим чотирихилим дахом мав три кімнати вниз і 7 нагорі. Характерні абриси вікон, дерев'яні звивисті колони, що підтримували відкриту двоповерхову галерею, гострі нахили даху з високими димарями гарно вписували затишну споруду в навколишній краєвид. Від дороги будинок був ніби півтораповерховий, його фасад прикрашав мезонін. Праворуч проглядався ряд пагорбів, укритих ковилою дикого степу (по місцевому «кобил»), ліворуч – чудовий вид на річку з далекими лісами на рівнинному березі, де починалися гоголівські місця Миргорода, Великих Сорочинців, Диканьки. Села чітко проглядалися в гарну погоду. Мабуть, звідси дивився М. Гоголь по дорозі на Миргород і писав у своїх «Вечорах», що тут «видно во все концы земли». За англійським звичаєм Вернадський придумав для дачі назву – хутір «Ковыль-гора». В цьому будинку вчений пережив найбільше творче піднесення – з'явився на світ рукопис про живу речовину. На жаль, під час громадянської війни дім був пограбований і спалений. Так загинув ще один архітектурний твір В. Г. Кричевського.

Полтавське земство запросило В. Г. Кричевського реорганізувати Миргородську художньо-промислову школу імені М. В. Гоголя в художньо-промисловий інститут і бути його директором. У вересні 1918 року він з родиною переїхав до Миргорода. Це було типове українське повітове місто з 14 тисячами душ населення і глибоко провінційним укладом життя, де на директора дивилися, як на неосяжно важливу особу.

В. Кричевський займався реорганізацією школи в художньо-промисловий інститут, підбором педагогічних кадрів, репрезентував заклад перед земською адміністрацією, викладав. Новий директор запровадив у своєму інституті українську мову і для навчального процесу, і для загального вжитку.

Із Києва були запрошені: Микола Касперович, Юхим Михайлів, Софія Налепинська-Бойчук, із Полтави – професор Вадим Щербаківський; вів уроки та читав лекції у школі і в інституті Опанас Сластьон. Сам В. Кричевський викладав студентам старших курсів малювання та композицію орнаменту. Він почав з того, що заборонив малювання з гіпсів. На лекціях малювання здебільшого ставив натюрморти і сам відтворював їх на дошці, а потім обходив студентів, які малювали своє, і давав вказівки. Вихованці дуже поважали і любили Василя Григоровича. На жаль, художньо-промисловий інститут, який реорганізував і очолив В. Г. Кричевський, проіснував лише в часи Української Народної Республіки (1918 – 1919 рр.).

З Полтавщиною тісно пов'язана робота В. Г. Кричевського в кінематографії. У 1925 – 1926 роках він як консультант і мистецький керівник великого фільму «Тарас Шевченко» об'їздив села Київщини, Полтавщини. У цьому фільмі, вперше працюючи як художник, він поставив собі за мету: «Ніякої фальші і безграмотного нехтування подробицями».

Художник В. Г. Кричевський співпрацював із О. П. Довженком у фільмі «Звенигора». Це була щаслива, давно бажана зустріч режисера-експериментатора та досвідченого майстра, бо обоє мріяли про створення нової української кінострічки. Їх робота настільки переплелася, що тепер важко сказати, де закінчується ідея режисера, а де починається ідея мистця-декоратора. Кричевський не тільки шукав разом із Довженком місця для натурних зйомок і проектував декорації та костюми, але обговорював із ним і точки та кути здіймання, і мізансцени, й окремі засоби для підкреслення настрою чи ідеї епізоду, приділяв багато уваги підбиранню відповідного освітлення та по-

ложення камери. Під його керівництвом група молодих талантів створила цей найпоетичніший в історії українського кіно фільм, який став етапним у творчості О. Довженка.

У чарівно-казковій, наївній простоті та безпосередності цієї картини був захований глибокий філософський зміст про невмирущість української традиції – духу нації. Советська цензура жорстоко обкраяла фільм.

Василь Григорович запросив режисера на Полтавщину для натурних зйомок. Ці чарівні місця, с. Яреськи над р. Псьол, він добре знав. Художник народився і виріс на р. Псьол у с. Ворожба, змолоду обійшов серцевинні місця України, збираючи пам'ятки декоративного мистецтва, змальовуючи хати і красвиди. Ідилічна краса реальних пейзажів здавалася мистцю неперевершеним шедевром великого Творця-Бога. Пієтет до творчості, відчуття пружної волі, що шукає форми вияву в матеріальному світі, були релігією життя Василя Кричевського й Олександра Довженка.

Останньою роботою В. Г. Кричевського в українському кіно стало оформлення кольорового фільму «Сорочинський ярмарок» за однойменною повістю Миколи Гоголя. Це була перша в Україні кольорова стрічка, і досвіду доводилося набувати під час праці над нею.

Ставив фільм московський режисер Микола Екк, для якого Україна була зовсім чужою. «Абетку українознавства» він вивчав у Василя Кричевського. Поступово режисер пройнявся духом українського сільського життя і, зрештою, сказав художникові під кінець їхнього перебування в Сорочинцях: «А ви знаєте, тепер я бачу, як ваші костюми гармонізують з усім оточенням. Я раніше дивувався отим високим довгим шапкам, що ви дали парубкам, а тепер я їх майже не помічаю, так вони в'яжуться з усім загальним краєвидом і характером юрби на ярмарку!».

Про подорожі Полтавщиною у 1938 – 1939 роках, пов'язані з роботою В. Г. Кричевського над першим українським кольоровим фільмом «Сорочинський ярмарок» та експедицією тере-

с. Захлюпанка. 1939

с. Великі Сорочинці. 1938

с. Захлюпанка. 1939

нами Диканського, Карлівського, Шишацького, Миргородського районів, розповідають світлини, листи (фонд Кричевських) від онуки Катерини Росандіч та учня і помічника Василя Григоровича професора Петра Костирка, який відновлював музейну будівлю (земський дім) після Другої світової війни.

Перед війною (влітку 1939 р.) Наркомат Народної освіти послав В. Г. Кричевського з молодими архітекторами (П. Ф. Костирко, Г. О. Лебедєв) у спеціальну етнографічно-архітектурну експедицію селами Полтавщини для обмірів і дослідження старовинних селянських хат. Деякі з цих хат XVIII ст. мали бути зруйновані, щоб дати місце новим будівлям. Акварелі екстер'єрів та інтер'єрів житла Полтавщини роботи В. Г. Кричевського, як наслідки роботи експедиції, є експоната-

ми музейного зібрання, а світлина 1939 року (центральный вхід до музею) зафіксувала останній візит Василя Кричевського до Полтави.

В Україні мистець прожив сімдесят років. Під час війни Василь Григорович виїхав зі Львова на Лемківщину, потім до європейських міст Братислави, Відня. Після закінчення Другої світової війни деякий час жив із родиною у старшого сина в Парижі, його передмістях. Решта життя (1948 – 1952 рр.) пройшла поблизу столиці Венесуели Каракаса. 15 листопада 1952 року В. Г. Кричевський помер і був похований на міському цвинтарі Каракаса, 1975 року – перепохований в Америці, в штаті Нью-Джерсі, на українському цвинтарі-пантеоні в Бавнд-Бруку.

Василь Кричевський.
Полтава. 1939

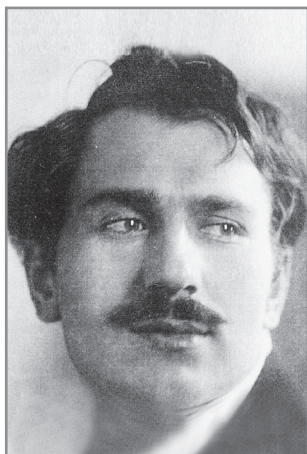
Федір Григорович Кричевський

(1879, м. Лебедин, Україна – 1947, м. Ірпінь, Україна)

*«Все минає, залишається назавжди
щира правда мистецтва».*

Федір Кричевський

Розповіді друга

Федір Кричевський.
Петербург. 1907

Федір Григорович Кричевський – рідний брат В. Г. Кричевського, видатний художник українського мистецтва, співець мужності і краси, життєрадісного світосприйняття, монументального розмаху і чудового колористичного дару, співзасновник і один з перших професорів Української академії мистецтв, життя і творчість якого тісно пов'язані з Полтавищиною.

Художнє обдарування юнака виявилось вже в дитинстві. Батько брав синів на ярмарки у Ромни, Суми, Полтаву, Охтирку, де співали думи кобзарі, весело кружляли каруселі, продавалося чимало зразків народного мистецтва. Це надихало його на творчість: він захоплено ліпив, малював, вишивав, розписував стіни та печі своєї хати разом зі старшим братом Василем, згодом видатним архітектором і художником. Батькові, як фельдшеру, часто доводилось виїжджати у маєтки поміщиків Капністів та Милорадовичів. У таких поїздках його супроводжував інколи Федір. У їх будинках він бачив справжні картини і скульптури. Коли родина Капністів запросила його на літо до себе в село Михайлівку, юнак здобув змогу займатися копіюванням з художніх альбомів, що були у бібліотеці, малював з натури всіх, хто тільки виявляв бажання позувати.

Під час гостин у Межиріччі влітку 1895 року в маєтку дідича Шапошникова Федір показав йому свої малюнки, той одразу оцінив здібності юнака і, не порадившись з його батьками, відвіз хлопця до Москви, де його давній приятель Костянтин Аполлонович Савицький був директором школи малярства,

скульптури й архітектури. Та на вступні іспити вони спізналися. Савицький особисто переглянув роботи Ф. Кричевського, оцінив його талант, зацікавився долею і залишив його жити у себе в домі, почавши займатися його підготовкою до іспитів – майже точнісінько так, як кілька років перед тим професор Харківського технологічного інституту, архітектор Загоскін узяв його старшого брата, Василя Кричевського, щоб той жив у нього і вдосконалювався в архітектурі.

Навесні 1896 року Ф. Кричевський склав вступні іспити і його прийняли до малярського відділу школи. Лекції читали переважно професори Московського університету – мистці Сергій Коровін, Костянтин Савицький, Абрам Архіпов, Микола Касаткін, Валентин Серов. Останній славився своїми портретами, був видатним малювальником та колористом: розвивав у своїх учнів точність лінійного малюнку та гостроту зорового сприймання. Часто він ставив учням натуру на одну годину, а потім вимагав, щоб вони закінчили з пам'яті, і сам малював з ними. Цей практичний метод показу, коли учні могли спостерігати, як працює вчитель, дуже сподобався Федорові Кричевському; згодом він вдавався до цього методу в своїй педагогічній діяльності.

У Московському училищі живопису, скульптури та архітектури Федір разом з сином відомого художника-передвижника, на той час полтавця, академіка Г. Г. Мясоєдова, здобував освіту. Федір Кричевський та Іван Мясоєдов приятелювали майже п'ятнадцять років, вони мали однакові уподобання: Іван з атлетичною статурою захоплювався цирковою боротьбою і прагнув утвердитися у мистецтві, Федір – живописець від Бога, також полюбляв атлетизм. Зі слів рідної сестри Ф. Кричевського Варвари Кричевської-Шушанії відомо, що під час навчання в художньому училищі Федору не раз допомагав Лев Толстой. Він особисто йому приніс матрац, який Федір потім зберігав як реліквію. Довідавшись, що хлопець у жалюгідному стані, Л. Толстой допомагав йому інкогніто, як одному з найталановитіших, але бідних учнів училища.

Поміж викладачами школи переважали модні тоді «передвижники», ідеологом яких був Володимир Стасов. Суспільно-політичні тенденції та ідейний реалізм цього напрямку були чужі Кричевському і зведення ролі мистецтва до пропаганди реалістичного показу соціальних процесів вже самі по собі заперечували справжню суть та призначення мистецтва.

У своїй дипломній роботі «Ной із синами у винограднику» художник гротескно потрактував біблійний сюжет, зробивши з нього звичайну веселу сцену з селянського побуту: в кутку на соломі, в повітці з широко розкритими дверима, лежить упившись, голий з ледве прикритим животом праотець Ной. Його сини – своїми типами – українські сільські парубки – стоять над ним і з веселими іскорками в очах сміються з п'яного старого. З відчиненої повітки видно залитий сонцем веселий кримський краєвид із прозорими гронами винограду на першому плані.

Так у реалістично-побутовому потрактуванні біблійного сюжету Ф. Кричевський з суто гоголівським гумором доводить до абсурду й розкриває банальність «передвижницьких» ідеалів.

Під час навчання у школі живопису, скульптури й архітектури Федір близько сприятелювався з молодим маляром – Іваном Мясоедовим, сином популярного на той час художника Григорія Мясоедова.

Після закінчення училища Кричевський з Мясоедовим багато їздили по Україні: побували у Ворожбі, Сорочинцях, Михайлівці, Лебедині, Полтаві, Харкові, Києві, Миргороді, Переяславі, Чернігові, де скрізь із захопленням Кричевський малював з натури. Художник ладен був подорожувати по тих містах і селах, у яких колись побував Т. Шевченко. Це була поетична закоханість мистця в людей і природу рідної батьківщини. Він хотів створити власну серію картин на тему «Мальовнича Україна».

Мріяв Ф. Кричевський започаткувати український гурток, подібний тому, що був у підмосковному маєтку С. І. Мамонтова в Абрамцеві. Тоді в Полтаві його брат Василь Кричевський

будував земський дім, що мав стати музеєм. На околицях Полтави (с. Павленки) у будинку Мясоєдових у товаристві мистців не раз обговорювалися пропозиції про створення українського гуртка, який, на жаль, з різних причин не був організований. У 1904 – 1907 роках Ф. Кричевський часто бував у Полтаві та її околицях. Тут вони з І. Мясоєдовим багато малювали, про що з часом Федір Григорович згадував, як Григорій Мясоєдов будив їх о шостій ранку, вони робили гімнастичні вправи, захоплюючись важкою атлетикою і кидалися двопудовими гирями, як м'ячами. Після сніданку по п'ять – шість годин без перерви завзято малювали пейзажі, натурщиків, етюди голів, портрети. Позували їм літні селяни, дівчата й парубки. Частими гостями у Мясоєдових були приїжджі художники, які теж працювали разом з молоддю. Саме тут Ф. Кричевський познайомився з письменниками Панасом Мирним, Володимиром Короленком, дачна садиба якого на березі Псла слугувала базою в мандрівках на етюди.

Молоді ексцентричні художники любили театральність. Згадуючи свої подорожі з І. Мясоєдовим, Федір Кричевський зі сміхом оповідав, як вони, щоб ошелешити уяву провінційного діди́ча, у якого гостювали, та вразити серця місцевих красунь, виражались в тоги римських патриціїв: у лаврових вінках, немов всевладні господарі, велично «возлягали» за столом і з апетитом на жарт з'їдали яєчно з салом до десятка яєць кожний, а за обідом – по тридцять шніцелів. Іноді тогу замінювали на блискуче вбрання іспанського матадора.

З рідним братом Василем та Іваном Мясоєдовим вони їздили до містечка Шишаки, що розкинулося на високому березі Псла, на пленери. Тоді він не міг знати, яке значення в його житті матиме ця місцина. Вона назавжди запала в душу художника, стала любов'ю з першого погляду, бо являла суто полтавську самобутність: на пагорбах – білі хатки, у підніжжі – долина хвилястої річки, за обрієм – ліси, поля, луки; царство світла, повітря, простору. В самому ландшафті була близькість до класичного пейзажу: чіткість і ясність планів, простота і велич.

Ніхто не оспівував цей край з такою послідовністю, не любив його так палко, як Ф. Кричевський.

З 1905 року Федір квартирував у Шишаках і в кінці цього року побрався громадянським шлюбом з Лідією Старицькою, яка матеріально допомагала Кричевському завершити навчання в Академії художеств. Відомо, що Лідія Яківна була артисткою Петербурзького театру, славилася неабиякою вродою, і тому не дивно, що Ф. Кричевський зображував Лідію Яківну та її дочку Галю неодноразово («Портрет Л. Старицької в зеленому», «Голівка дівчини у платочку», «Портрет Галі Старицької», «Три віки», «Портрет Л. Старицької на золотому тлі»).

У 1907 році Ф. Кричевський спробував стати викладачем у Миргородській художньо-промисловій школі імені М. В. Гоголя, але вільного місця не знайшлося, і він повернувся до навчання у Петербурзьку Академію художеств.

З 1907 р. Федора Кричевського та Івана Мясоедова доля об'єднала тісніше, бо вони разом навчалися в Академії. Влітку наступного 1908 року були на канікулах у Шишаках. Тут Кричевський пише портрет Івана, вирішивши твір у масивних формах великого композиційного портрета у костюмі тореадора (полотно, олія; 212,5 x 139,5). За визначенням біографів художника, монументальна і яскрава постать Мясоедова, у чорному плащі, виглядає на портреті надзвичайно ефектно і імпазантно.

Свій вільний час, канікули він проводив у Шишаках, малював селян, вивчав типи, характери. У 1910 році Ф. Кричевським був зібраний матеріал для програмної конкурсної академічної картини «Наречена» про весільний обряд в Україні. Побутовий за своїм характером сюжет з весільного обряду, художник, уникаючи жанрової розповіді та описовості, відкидаючи подробиці й деталі, перетворює на велике епічне полотно, змістом якого стає наречена та її дружки, зображені великим планом.

Центральний образ твору визначився після знайомства у Шишаках з селянською дівчиною Христею Скубій – високою, красивою, з сильним характером. Вона зачарувала художни-

ка, в ній він знайшов багато спільного з героїчними жіночими образами в українському фольклорі і гордо поставив її в центрі полотна, упершись в боки, в білому весільному байбараци з парчевим коміром, у рясному кораловому намисті з дукачами на шії, довгій парчевій попередниці та в червоних чобітках, щасливу, усміхнену, в оточенні дружок. Для решти персонажів картини позували теж дівчата й жінки села, а малював він їх в основному у майстерні Лідії Старицької. Представлена Вченій раді Петербурзької Академії мистецтв картина отримала високу оцінку: присуджене звання художника і закордонне відрядження. Робота «Наречена» (полотно, олія; 210 x 292) стала своєрідним дороговказом мистця і мірилом його творчості, в ній і в ранніх роботах Ф. Кричевський використовує стилістику модерну, як засіб світобачення, в якому переважала пластика ліній, виразність кольорових площин. Дипломний твір живописця був переданий до Києва у 1929 році з Музею Академії художеств Ленінграда і сьогодні є окрасою експозиції Національного художнього музею України.

У 1914 році після закінчення Академії художеств і по завершенні закордонних поїздок до країн Західної Європи І. Мясоедов і Ф. Кричевський знову зустрічаються в Шишаках, де Федір працює над «Портретом Л. Старицької на золотому тлі». У рафінованій витонченості цього портрету з його золотим «візантійським тлом» помітно ще вплив мюнхенської «сецесії». Це був останній портрет Л. Старицької і саме ним завершуються явні модерністські тенденції, що були коротким епізодом у біографії Ф. Кричевського під впливом І. Мясоедова. Життєві, а з ними й творчі шляхи двох мистців Івана і Федора після того розійшлися, розпалося і подружнє життя з Лідією Старицькою. Незабаром художник захоплюється іншою жінкою і декілька років не приїжджає у Шишаки, а Лідія Яківна з дочкою виїхали до Петербурга.

Захоплення творами майстрів італійського Відродження зматеріалізувалося у світловому німбі, що оточував героїв портретів Ф. Кричевського. Проте засвоєння досвіду зарубіжних

мистецьких шкіл не засліпило молодого майстра. Він переживає вплив імпресіоністів й переходить до синтезу українського стильового виразу на зразках народного мистецтва.

Творчість Ф. Кричевського наснажилася витокami рідної землі. І де б він не подорожував, мистецька думка, частка його душі жили на Полтавщині: бо сонце там світило яскравіше, весела співуча мова полтавських дівчат була милішою. У природній простоті побуту Ф. Кричевський знаходить сіль свого мистецтва, і це стає програмою його подальшого шляху. Тут, у Шишаках Ф. Кричевський створив найкращі роботи, що увійшли до золотого фонду українського мистецтва: «Мати», «Дідова розповідь», «Шахтарське кохання», «Дівчата», «Переможці Врангеля», «Веселі доярки». Чудові краєвиди Шишак стали тлом для картин: «Рідна земля», «Пастушка», «Осінь», «Сонячний ранок у Шишаках», «Сутінки».

Ф. Кричевський – яскравий майстер жанрового та елегантного портрета був директором і професором малярства Київського художнього училища (1913 – 1917), професором Української академії мистецтв (1917 – 1922) та Київського художнього інституту (1922 – 1941), першим в Україні доктором мистецтвознавства, заслуженим діячем мистецтв України. Творчою лабораторією для нього і його студентів була хата в Шишаках з великим венеційським вікном, різьбленими сволоками, ослонами, шафами з реквізитом для постановок і натюрмортів, подвір'ям з мальвами, садком та городом, який щовесни садив професор для частування влітку молоді. Та найбільшим багатством для них були краєвиди Шишак із заплавами Псла, блакитною далечинню неба, що зливалось з горизонтом. Ф. Кричевський належав до людей, які, як рослини, звикли до певного клімату, не могли б рости на іншій землі, тим більше плодоносити.

Ще в молоді роки, обертаючись у колі першорядних мистців, в оточенні їх творів, знайомлячись з музейними експонатами, він виробив у собі особливий смак і цей смак визначав його високомайстерну творчість; такі ж вимоги він ставив до праць

своїх учнів. За тридцять років він виховав чимало мистецької молоді, до якої у професійних справах був доволі суворий, слабких і середніх у мистецтві не любив, похвалами не розкидався. Він створив напрям-школу, в якій розуміння композиції–будови образу в класичній основі, майже забуте сучасниками, домінувало. Вивчення основ творчості портретного малярства XVII століття з одного боку, досягнення постімпресіоністичного малярства з другого, визначали особливості творчості темпераментного мистця. Навколо заслуженого професора створювалася своєрідна атмосфера, а його роботи фігурували на всіх представницьких виставках в Україні і за кордоном.

Малював картини Ф. Кричевський, за спогадами дружини Наталії Павлівни, як піаніст-віртуоз, котрий грає, не дивлячись на палітру з фарбами, писав швидко, натхненно з чітким малюнком, твердою лінією, коли мимохідь поставали багатогурні композиції, що захоплювали без поправок і доробок.

Зі слів студентів він схожий був на діда-мислителя, сповненого віри в людину, впевненого в перемозі добра над злом. Любив матеріальну культуру: знав шиття, чоботарство, гончарство, довго міг розповідати про хустки, як ними пов'язуватися, досконало знав техніку виготовлення килимів, а також вишивання. Над усе любив полтавську та західноукраїнську народну творчість. Це був великий муж на мистецькому Парнасі і прекрасний учитель. Його творчий метод живописця й переконання педагога, зігріті щирою любов'ю до рідного краю, ґрунтувалися на освоєнні величезної культури світу. Це й визначило його місце як народного художника.

Мистець виняткової сили і вміння, професор Ф. Кричевський, за спогадами його учня Михайла Дмитренка, так блискуче почавши своє мистецьке життя, маючи багато можливостей розбудувати українську образотворчу культуру, помер за «залізною завісою» у великій скруті, втративши надію на можливість подальшої праці і навіть існування для своєї любимої Батьківщини.

Полтавський художній музей (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка володіє двома роботами майстра: «Портрет Варвари і Марії Кричевських», 1903 р. (183,5 x 132,5; полотно, олія) з першими спробами великих широких мазків і «Запускають змія», 1947 р. (70 x 80; полотно, олія) – сонячна, прозора, оптимістична картина, навіяна спогадами про Шишаки. Вони як альфа й омега творчості Федора Кричевського, який залишив нам крилатий вислів: *«Все минає, залишається назавжди щира правда мистецтва»*.

Мешканці Шишак вдячні долі, що привела в цей край талановитих братів Федора і Василя Кричевських. В селищі вулиця, картинна галерея носять ім'я знаних художників, на високому лівому березі Псла на їх честь встановлено пам'ятний знак.

Микола Васильович Кричевський

(1898, Харків, Україна – 1961, Париж, Франція)

«Під мостом Мірабо струмує Сена
Так і любов біжить у тебе в мене
Журба і втіха крутлива шалена
Хай б'є годинник ніч настає
Минають дні а я ще є»

Минають дні години і хвилини
Мине любов і знову не прилине
Під мостом Мірабо хай Сена плине
Хай б'є годинник ніч настає
Минають дні а я ще є»

Гійом Аполлінер
(Переклад Миколи Лукаша)

Розповідь ремверта

Микола Кричевський.
Прага. 1928

Микола Васильович Кричевський
– старший син Василя Григоровича
Кричевського – живописець, художник
театру, графік.

Його творчість органічно вплітається в династійний доробок українських мистців Кричевських, які примножили славу рідної культури і понесли її в широкий світ.

Закінчивши гімназію, Микола вступив до Київського університету, навчався в майстерні батька в Академії мистецтв, потім влаштувався до театру Миколи Садовського художником, а почасти й актором. Імпозантна

зовнішність – високий зріст, струнка постава, уміння за будь-яких обставин володіти собою, – в свої неповних 20 років він виглядав доросло, подобався глядачам і колегам-акторам. Із цим театром 1919 року виїздить до Вінниці, згодом до Кам'янець-Подільського, Львова, Станіслава, Тернополя, Ужгорода. Тут успішно працює майже два роки і розпочинає навчання у художника Йосипа Бокшая.

25-літній М. Кричевський дістається Праги з усвідомленням мети – стати майстром, мистцем. Навчається в художньо – промисловій школі та в Українській студії пластичних мистецтв, входить до мистецької громади українців у Празі, серед яких – Катерина Антонович, Василь Касіян, Галина Мазепа, Петро Омельченко, Петро Холодний – молодший.

У 1928 році Микола їде до Парижа, де залишається назажди, навчається самостійно, входить у коло української мистецької громади, члени якої бідували: Северин Борачек малював або випалював візерунки на ручках парасольок, Василь

Хмелюк з Романом Туриним бували статистами у фільмах, а М. Кричевський орнаментував тканини.

Париж зустрів його насторожено, та це не змінило бажання вчитися мистецтву. Він поринає у щоденну тяжку працю. Копіювання у Луврі, зокрема Франческо Гварді, який, за спогадами небоги К. Кричевської, був кращим за оригінали, які вона бачила в італійських музеях; робота над декораціями, книжковою графікою тощо.

На початку 1930-х він полишає роботу в театрі, а з часом його акварелі та олійні твори помітив Володимир Райкіс, виходець з Одеси, який працював у галереї «Зак», в ній вперше почали влаштовувати виставки художника. Продовжуючи напрямком неоімпресіонізму, він виробив власний стиль, свою манеру. Його твори виставлялися також у виставкових залах Парижа (Осінній салон, салони Незалежних і Наднезалежних, салон портретистів), у галереях Молодої Європи, інших.

Микола працював над книгою і особливо вдалим було оформлення ілюстрацій до «Тараса Бульби». Уже по війні, коли йому пощастило розшукати брата в Америці, він послав його родині книгу, але американські митники не пропустили її і вперше, і вдруге, і втретє, мотивуючи тим, що це «пропаганда комунізму» (1955р.).

Працював М. Кричевський і як монументаліст: його плафони і настінні панно, а також розписи церков привертали увагу тогочасних критиків.

За перші роки праці в Парижі зростає й мужніє як професіонал. Бере участь в Асоціації незалежних мистців, його твори користуються успіхом – музей у Львові залишає їх у себе. На жаль, доля цих картин була трагічною: 1952 року їх спалили і серед них портрет Вадима Щербаківського, два великих олійних натюрморти та один олійний пейзаж. Поступово кристалізується манера і стиль, виробляється той неповторний почерк, що вирізняє його з-поміж багатьох мистців. М. Кричевський зосереджується на акварелях й міських краєвидах.

В першій половині 1930-х років здійснює низку подорожей, відкриває для себе Бретань, Прованс, його виставки помічають, з'являється певне коло шанувальників.

Микола Кричевський на пленері. Париж. 1953

Цілеспрямоване сходження було перервано війною. З перших днів він добровільно пішов на фронт, адже мав французьке підданство, був нагороджений орденом Почесного легіону. У французькому війську служив у Марселі, був кухарем: відмінно готував, варив навіть борщ з салом і французи його стравами дуже смакували.

У 1949 році відкрив для себе Венецію. Травень і вересень стали для нього італійськими місяцями.

На початку 1950-х Микола Васильович переїздить в старовинний будинок з гарним краєвидом, поблизу Лувра (Verneuil, 36, Paris VII). З двокімнатного помешкання одна з кімнат була за ательє, де на стінах висіли твори батька і відо-

мого французького пейзажиста Альберта Марке (1875 –1947). Кричевський нікого не наслідував, шукав свого виразу, своїх сюжетів. Найчастіше – це спокійна вода і тумани. Характерна гама – бузкова, сіро-зеленувата, кольори ніжні, як пелюстки троянди (не дарма М. Кричевський з квітів малює тільки білі троянди), бо їх ніжність найкраще передає його улюблена техніка.

Лікар і колекціонер Володимир Попович, який відвідав М. Кричевського у листопаді 1953 року, змалював його, як чоловіка високого росту, стрункого, широкого у плечах, з округлою головою, з високим чолом, в окулярах, з волоссям коротко обстриженим, з боків сивим. Очі сірі, добрячі, голос сильний, трохи хриплий, руки гарні з довгими пальцями. Вираз обличчя інтелігентний і експресивний. В його зовнішності не було абсолютно нічого такого, щоб «відстрашувало», і з перших хвилин я почував себе вільно у товаристві цієї делікатної й цікавої людини.

М. Кричевський повернувся з Венеції і оповідав нам, яке то чудове місто (архітектура, атмосфера, канали). Сидячи над водою, він малював за день по 10 – 12 акварелей, за місяць пленеру в Італії їх було понад сто. По дорозі додому, у Швейцарії він продавав половину творів та купував речі, які там дешевші. Решту робіт розбирали у Парижі. Біля мольберту в ательє у великих картонах стояли акварелі краєвидів Парижа і Венеції з водою на першому плані і колекціонер вибрав чотири з них.

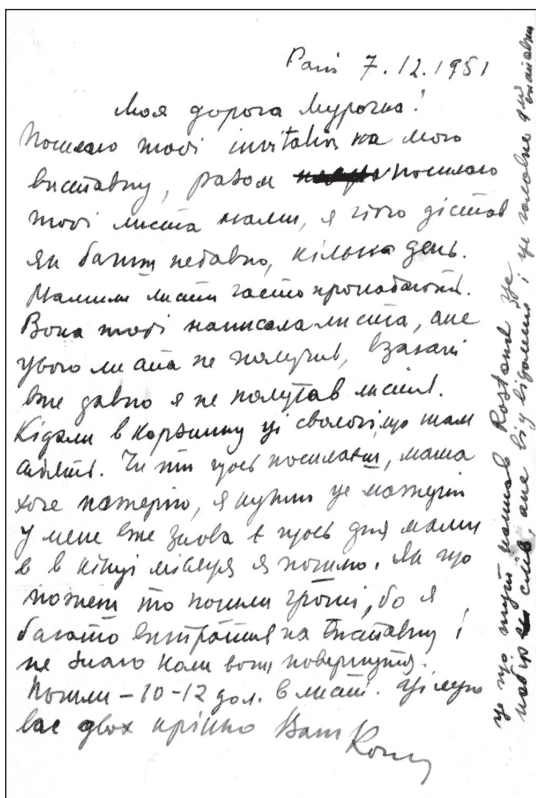
Вийжджаючи з Парижа на південь, М. Кричевський віз з собою Париж, але його паризькі акварелі найбільше купували самі парижани, бо безмежно закохані у своє місто. Відомо, що вільний час парижанин просиджує у кав'ярні, тому М. Кричевського запрошували розмальовувати їх, там довжина його полотен сягала 5 – 6 метрів: лише частинами він міг малювати роботи у своєму невеличкому ательє.

Олійні полотна з першого погляду нагадували акварель: фарба накладена тоненько, контури невиразні, майже зливалися, а самі барви делікатні, бліді, матові, немов оповиті туманом.

Та все ж таки дивувала віртуозність його ліричної акварельної техніки з майже нематеріальними малюнками, такими чистими і прозорими, немов щойно промитими водою. Акварелі художника були досконалі не лише технічною перфекцією, мистець умів дуже добре komponувати образ, знаходити власний кут зору і оформлювати гарно замкнену мистецьку композицію: оминати загальновідомі будівлі, а якщо і малювати, то завжди оригінально і не так, як ми звикли бачити із книжкових ілюстрацій.

У 1956 році після зустрічі з братом у його творчість входить Америка з виставками в Нью Йорку, Вашингтоні, Сан Франциско і Канаді. Після довгого життя без родини Микола любив приїздити до своєї сестри Марії у Вашингтон і до брата Василя в Каліфорнію.

У червні 1961 року художник востаннє був у Венеції: плідно попрацював, у липні повернувся і відчув себе зле – боліло горло, то був рак. Після операції говорити не міг, тримався, одужував, писав листи, та раптом помер від інфаркту. У Парижі не було

Лист Миколи Кричевського до сестри Марії

ні Володимира Райкіса, ні його справжнього друга – французького драматурга Шарля до Шапюї. Поховали М. Кричевського за католицьким звичаєм на цвинтарі в Баньйо – південній периферії Парижа. Невідомо, чи збереглася його могила, адже кожні 15 років у Франції треба сплачувати за землю на цвинтарі.

Роботи М. Кричевського експонувалися на виставках у Брюсселі, Римі, Філадельфії, Вашингтоні, Торонто. Його мистецький талант виявився у різних техніках і жанрах: олії, гуаші, деревориті, театральній декорації, книжковій ілюстрації, акварелі. Працював М. Кричевський і як монументаліст (плафони, настінні панно, розписи церков). Та найбільше він ствердився в акварелях з мотивами Парижа і Венеції. Характеризуючи його венеційські акварелі, критик Шабанон у часописі «Le Peintre» (15 листопада 1954 р.) писав: «Треба не тільки вдивлятися в його твори, але ще й вміти прочитати їх. Вони розкривають всю красу палаців та церков, усю м'якість повітря... Він досягає цього тільки легким торканням пензля – і враз ці мазки створюють враження чи суворого каменя, чи легкого подиху вітру, чи прозорого світла...».

Париж став для мистця другою любов'ю – після України, звичайно. До кінця свого життя він так і не одружився, жив у самотності, з молодих літ повінчаний з мистецтвом. Прив'язаність до Парижа й Венеції постійно нагадує про себе в тематиці, в композиційних задумах і кольорах. Та в душі він залишився українцем, про його невловиме українське світовідчуття писали французькі критики, зазначаючи м'якість і поетичність акварелей художника.

Українська тематика в усі роки присутня в його творах. Він міг повторити слова з пісні своєї улюбленої співачки Джозефіни Бекер, яка полонила перед війною Париж: «У мене дві любові – моя країна й Париж». Останні твори 1961 року – «Україна», «Гірська церковця», «Перед дощем». Це мистецтво європейського рівня.

За життя М. Кричевський написав сім тисяч праць. По всьому світові розсіялися його олійні та акварельні твори - їх мають музеї Канади, Америки, Люксембурзький музей та Лувр у Франції. В Україні музейні збірки Києва, Канева, Сум, Полтави володіють прозорими акварелями Миколи Кричевського. Полтавський краєзнавчий музей експонував їх на виставках «Акварелі родини Кричевських», «Мистецька родина Кричевських» та інших.

*Василь Васильович
Кричевський*

(1901, Харків, Україна – 1978, Маунтлен В'ю, США)

*«Колись я намалюю шедевр,
і ми всі виберемося
звідси, їй-бо виберемося!».*

О. Генрі

Розповідь п'ята

Василь Кричевський,
Київ. 1928

Василь Васильович Кричевський
– молодший син В. Г. Кричевського,
відомий український живописець, гра-
фік, педагог, художник кіно, почесний
член Об'єднання мистців – українців
Америци; від 1949 року мешкав у Калі-
форнії (США).

У Києві закінчив гімназію, худож-
ньо – промислову школу та Українську
академію мистецтв. Навчався під ке-
рівництвом батька Василя Григорови-
ча й дядька Федора Григоровича Кри-
чевських. Малював краєвиди, портре-
ти, займався книжковою і плакатною

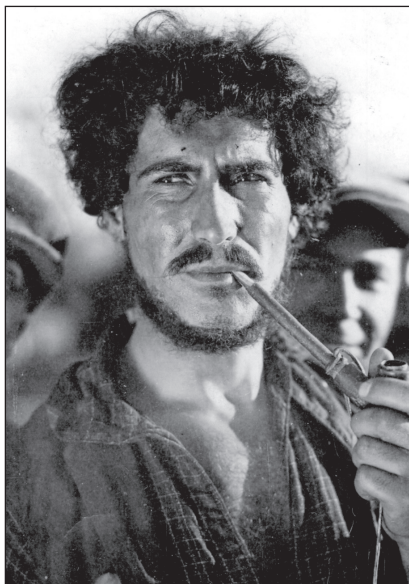
графікою, карикатурою, керамікою, театральною та кінодекорацією.

З дружиною Оленою Коломієць познайомився в Києві, у художньому інституті. Після закінчення інституту викладав у художньо – промисловій школі, пізніше розпочав кар'єру художнім директором на Одеській кіностудії від її перших фільмів, а з кінця 1920-х до 1940-х років співпрацював з Олександром Довженком як художник – постановник і на Київській кіностудії. Оформив 16 кінокартин, у тому числі знану в світі стрічку «Земля» (1930): знаходив красиві ландшафти, місця. Села Шишаки і Яреськи на Полтавщині сподобалися головному режисеру і тут для робітників кінофабрики була побудована їдальня, (де зараз – меморіальна дошка про зйомки фільму «Земля»). Олена Кричевська теж працювала на Київській кіностудії на посаді художнього керівника, коли ставили фільм «Моє» (режисер Стрижак), у головній ролі Наталія Ужвій та, як політично не витриманий, він не вийшов у світ, і її робота на студії припинилася.

Василь – молодший був художником–постановником першого чорно – білого варіанту «Сорочинського ярмарку» (1926), де зіграв роль цигана.

Під час Другої світової війни емігрував, перебував у Чехословаччині (Прага), в Німеччині (Гайдельберг). 1949 року виїхав із сім'єю до Америки. Дружина О. Коломієць-Кричевська заробляла на прожиття родини шитвом і унікальною традиційною полтавською вишивкою з «вирізуванням» і «лиштвою».

З листів Василя Кричевського – молодшого до дочки Катерини у другій половині 1950-х років проглядається турботливий, ніжний, безмежно залюблений у свою Катрусю батько. Та в принципових питаннях він був рішучим: не захотів виконувати розписи для російського собору і про це дочці до Нью Йорку писав так: «Треба ж мати якісь принципи! Коли весь світ став аморальним і безпринципним, це його справа. Я не можу, лаючи других, поступати безпринципно сам. Я не голодний і моя сім'я теж не пропадає з голоду – яке ж я маю право поступати так, коли я українець, прославляти російську церкву, тим самим російську еміграцію, яка заперечує моє право навіть називатися українцем, не кажучи вже про решту – та сама російська церква допомагала нищити там, вдома, в свій час українську автокефальну церкву, а Василь Липківський, а тисячі укр. священиків, від якої руки загинули, – все помазано Росією. Я не зможу собі дивитися у вічі...». Це було сказано 60 років тому, а як актуально звучить.

Василь Кричевський –
молодший в ролі цигана. 1928

В. Кричевський – молодший брав участь у збірних та персональних виставках у Європі (Прага, Мюнхен, Регенбург), Америці (Нью Йорк, Сан Франциско, Філадельфія), Канаді (Торонто, Монреаль). Він – автор образу Божої Матері – Світлої Оселі Вигнанців Бездомних, яку подарував українській автокефальній церкві Св.Трійці на 21-й вулиці в Нью Йорку.

На першій персональній виставці в США (1971 р.) з нагоди 70-ліття художник репрезентував краєвиди Каліфорнії, України з тонким відчуттям реальності й миттєвим малюванням ефектів світла й повітря. Серія великих і малих гуашей відзначалася свіжістю, гармонійністю матового колориту в улюбленій блакитно-кобальтово-оранжевій гамі («Річка Сула», «Над морем», «Вечірній степ», «Захід сонця на Чорному морі»).

На ювілейній виставці В. Кричевського–молодшого (мансарда Полтавського краєзнавчого музею, 2001 р.) були показані олійні й гуашеві роботи художника 1950-х, 1970-х-років.

Проникливим ліриком і поетом природи запам'ятався полтавцям Василь Кричевський. Він гідно продовжив світлу традицію своєї мистецької родини.

Катерина Василівна Кривевська-Росандіт

(1926 року народження, Київ, Україна)

«Якщо ти бачиш зруйноване діло свого життя і можеш без сліз взятися будувати його наново, або за одним ударом стратити сотні разів виграну партію без жодного зворушення та зітхання; якщо ти можеш бути коханцем, не шаліючи з любови; якщо можеш бути сильним, не перестаючи бути ніжним; якщо ти можеш любити всіх своїх друзів, як братів, але так, щоб ніхто з них не був всім для тебе; якщо ти вмієш розважати, спостерігати й пізнавати, не стаючи ніколи скептиком або руйнівником, мріяти, не даючи мрії стати твоїм паном; якщо ти зможеш бути суворим, не впадаючи ніколи в лютъ; якщо ти вмієш бути відважним, але ніколи безрозсудним; якщо ти вмієш бути добрим, мудрим, не стаючи ні моралістом, ні педантом; якщо ти вмієш зберегти свою відвагу і не втратити голови в той час, як усі інші довкола тратять її, – тоді князі, боги, щастя й перемога стануть навіки твоїми вірними рабами! Тоді ти станеш Людиною!»

Р. Кіплінг. Книга Джунглів

Розповідь шоста

Катруся Кричевська.
Сан Франциско. 1949

Катерина Василівна Кричевська – Росандіч – онука В. Г. Кричевського, дочка В. В. Кричевського і мисткині Олени Євгеніївни Коломієць-Кричевської, український і американський живописець, заслужений діяч мистецтв України; від 1949 року мешкає у Каліфорнії.

Батьки закінчили Київський художній інститут, де навчалися у професорів – братів Василя та Федора Кричевських. К. Кричевська народилася 2 вересня 1926 року в Києві, в колишньому особняку барона Штейнгеля, а на той час Всеукраїнський Державний

дитячий ортопедичний інститут з пологовим відділенням (вулиця Бульварно-Кудрявська, 25). Мешкала з батьками на Липках, на вулиці Садовій, 1. Згодом родина переїхала на вулицю Мельника, 5. Малювати Катруся почала змалку під керівництвом своїх батьків, зростала у творчій атмосфері родини, в її київському мистецькому оточенні. Мовою спілкування в родині була українська. Школа № 61, до якої пішла дівчинка, є й зараз. Змалку здібна до малювання, у шостий клас Катруся перейшла до Київської художньої середньої школи імені Т. Шевченка, яка містилася у спеціально спорудженому будинку на Володимирській, 2 (нині тут Національний музей історії України). Навчалася добре, мала успіх на шкільних виставках. Коли почалася війна, батько, старший за призовний вік, був покликаний на «збори», та, потрапивши в оточення, повернувся до Києва. Зима видалася голодною, треба було виживати. Щоб не потрапити під час облав до Німеччини, Катруся пішла працювати у виробничо – художні майстерні, що містилися в

колишньому, закритому при німцях, художньому інституті. У майстернях виробляли різні вивіски, номери для автомашин, велосипедів та човнів, погруддя Шевченка, статуетки «Козак і дівчина», попільнички тощо. Працювали переважно підлітки, вчорашні учні художньої школи (їм було 14 – 15 років). Мусили працювати, щоб уникнути відправлення до Німеччини (ці майстерні давали «арбайтскарте», яка певною мірою гарантувала, що тебе не заберуть).

Про подробиці роботи у виробничо – художніх майстернях та уроки малярства написав один з кращих киевознавців Дмитро Малаков у документальній повісті «Оті два роки... у Києві при німцях».

Паралельно продовжувалося навчання живопису і рисунку, його проводив колишній доцент художнього інституту Іван Хворостецький (1888 – 1958), який до війни вів гурток малювання в Палаці дітей та юнацтва. Тут працювали і вчилися Муся Головка, Іра Бонкіна, Юрко Повстенко, Віктор Чорновіл, Анатолій Липківський. Погожими днями Хворостецький виводив свій маленький клас на пленер. Писали аквареллю етюди на сусідніх подвір'ях, намагаючись не дуже стирчати на людних місцях. Хоча «арбайтскарте» виробничо-художніх майстерень і надавала змогу пояснити перебування на вулиці в робочий час за таким цивільним заняттям, але ніхто не хотів випробувувати долю.

Учитель обирав для написання етюдів колоритний куточок з дров'яними сараями, парканом, флігелями і на пленері любив повторювати: «Охрою і чорною костю беріть». То були найдешевші фарби.

Доцент Хворостецький, в родині якого був маленький синок, подався з Києва на рідну Волинь, а продовжив заняття з юними художниками досвідчений живописець Олександр Фомін (1879 – 1947), основні зусилля якого докладалися до академічного рисунка й натюрморту.

Життя в Києві при німцях було не простим, та дружба з Го-

гою Малаковим, навчання живопису, відвідання ним її оселі на Обсерваторній, 10 зі щільними рядами книжок з мистецтва: видання рідкісні, старі, закордонні, з українськими пейзажами на стінах в улюбленій гуашовій техніці її батька Василя Васильовича, – лишилися в пам'яті назавжди. Дружба з Катрусєю яскраво освітила все життя і творчість відомого графіка, заслуженого художника України Георгія Малакова (1928 – 1979).

Влітку 1943 року в приміщенні художнього музею «з левами» відкрили другу художню виставку в окупованому Києві. Серед 216 учасників в ній взяли участь і учні майстерень. Двох з них відзначено преміями: Катерину Кричевську та Георгія Малакова.

В кінці серпня 1943 року німці готувалися тікати з Києва, вивозили декого з київських учених. Це стосувалося і родини Кричевських. Катруся з батьками виїхала на захід. Перед цим вона мала піти попрощатися з бабою Варєю, яка мешкала на Шулявці, на Польовій вулиці, 5, де в 20-х роках спорудили будиночок на шматку землі, придбаної ще до революції. Гога Малаков супроводжував її. Поверталися назад у місто, і небо над Дніпром на сході червоніло, чути було далекий, схожий на грім гуркіт. То наближався фронт. 23 вересня 1943 року сіреним ранком Катруся на Обсерваторній прощалася з Г. Малаковим. Він подарував їй на згадку срібну коробочку. Вони обнялися і поцілувалися. Вперше і востаннє... .

* * *

Чеська Прага була одним із осередків, де навчалися й творили українські мистці. В художньо – промисловій школі здобували освіту Микола і Катруся Кричевські. Це місто залишалося оазою серед знищеної Європи. Батько її малював околиці, був учасником виставок.

Наприкінці війни Кричевські опинилися в таборі для «переміщених осіб» в американській зоні окупації Німеччини. Катруся разом з батьками брала активну участь у таборовому

українському культурницькому житті, стала студенткою Гайдельберзького університету, де вивчала історію мистецтв. В 1946 – 48 роках у дружньому гурті української студентської громади Гайдельберзького університету перебувала одна з наймолодших її членів, гарненька чорнявка Катруся Кричевська, згадував колишній її однокурсник Роман Кучер. Із замилюванням і винятковим хистом відтворювала вона омріяні місця її побуту в Києві, Гайдельберзі, на лоні улюбленої природи. Думка про виїзд до Парижа, де жив дядько Микола, не полишала її, але відпала, бо Франція не впускала емігрантів.

* * *

Після довгих процедур і перевірок Кричевські вирушили до Каліфорнії. О дев'ятій годині ранку 18 травня 1949 року військовий транспортний кораблик – «калоша» «Генерал Гоуз», яким переправляли американських вояків під час Другої світової війни в Європу, причалив у Бостоні. Родина Кричевських стала ногами на нову землю, інший континент. Почалась перевірка документів та багажу на предмет контрабанди: золото, зброя, валюта. Про наркотики тоді ніхто й не думав... По залу ходили вихолені поліцаї, дивилися за порядком, а дама з возиком, на якому – тарілка з пончиками і кава, пропонувала їх біженцям. «Ми були голодні, але мама сказала, що грошей ні німецьких, ні американських не маємо, тому покивали головами і відмовилися. Кава так апетитно пахла, що в животі гулькало! Нам тоді і в голову не прийшло, що все це пропонував Червоний Хрест безкоштовно, як «Welcome to USA», – згадувала Катруся.

Так почалося нове життя – без мови, з іншими поглядами на життя і світ. Вони оселилися в м. Пало Алто, а пізніше в Маунтен В'ю, в сімдесяти кілометрах від одного з культових міст світу. «Початки в Сан Франциско були нелегкими, – зі слів Катерини Василівни, – треба було брати будь-яку роботу». Вона влаштувалася кухаркою в заможній родині, а батько знайшов роботу лише через дев'ять місяців – мити туалети в готелі.

«Всі починали, як і ми, нікому не приходило в голову задирати носа. Тоді було так: не працюєш – ніхто не буде тебе годувати, і не буде чого їсти». Пізніше Катруся знайшла роботу в бюро пожежного забезпечення, а батько – в електричній компанії. Америка давала їм шанс, від них самих залежало: чи зуміють його використати.

Років через п'ятдесят К. Кричевська-Росандіч напише, що емоції і сентименти завжди вважала люксом, котрий дозволяла собі обмежено. В Європі, а точніше в Гайдельберзі, залишилося її перше кохання, вона сумувала в новій країні, відчувала себе розгубленою, та вже на третій день працювала, а ввечері вдома, закрившись у туалеті, дозволяла собі годину поплакати. Це було достатньо для її емоцій. У 1955 – 56 роках Катерина Кричевська жила у своєї тітки Марії Кобахідзе у Нью Йорку і студіювала малярство, іконопис, історію, поезію.

У 1956 році на виставці Асоціації українських художників Америки вона виставила свої акварелі, і вони одразу були розкуплені.

Та особливий вплив на неї справила творчість дядька Миколи Кричевського, акварелі якого побачила вперше перед війною в Україні: свої етюди він прислав з Парижа. Легка акварель і трохи тушню сподобалися юній художниці, бо це було цілком інше, ніж усе, що репрезентувалося на виставках. Зустрілася К. Кричевська з дядьком Миколою вперше в 1955 році, коли він приїхав до своєї сестри Марії Кобі (Кобахідзе) в Нью Йорк.

* * *

Рівно через десять років після переїзду до Америки К. Кричевська вирушила в піврічну подорож по Європі на пасажирському кораблі «Ліберте», як американка, туристка, а не як емігрантка, на транспортному кораблі, що віз в Америку 10 днів у травні 1949 року.

В столиці Франції М. Кричевський показував Катрусі його Париж: Пон-неф (Новий міст), Нотрдам, Лувр, букіністів над

Сеною. На латинський Великдень відвідали його старих приятелів Ляшевр, які жили в Понтуазі під Парижем. Пан Ляшевр, колишній моряк, став сенатором, мав друкарню і був власником газети. На стінах вітальні його будинку були етюди Василя Григоровича і Миколи Васильовича Кричевських. У Паризькій галереї «Зак» Катруся познайомилася з директором Володимиром Райкісом, добрим приятелем дядька Миколи і його меценатом.

У Німеччині К. Кричевська зупинялася в Гайдельберзі, Нюрнберзі та Мюнхені. Два тижні провела на півдні Баварії, в мальовничому містечку Берхтесгаден, на кордоні з Австрією, де Гітлер мав на вершині гори свою резиденцію, а в кінці 1950-х в ній знаходилася клініка і санаторій для легеневих хворих. Бажання позбутися сильного кашлю привело її до кабінету головного лікаря клініки Куфнера, де вона з подивом для себе знайшла роботи української художниці Людмили Морозової (1907 – 1997), яку знала все життя. Німецький лікар придбав її роботи у Києві і у Берхтесгадені, де художниця жила разом з матір'ю. Батько Катрусі викладав у Л. Морозової малюнок в художньо-промисловій школі у Києві, а потім вона була студенткою у дядька Федора Кричевського і виховувалася на традиціях його великої школи.

Портрет Л. Морозової на повний зріст пензля Ф. Кричевського (1931р.) був придбаний Державною Третьяковською галереєю у Москві 1947 року у дружини покійного художника. Л. Морозова не була заміжною, її єдиною і великою любов'ю був вчитель Федір Кричевський.

К. Кричевська під час зустрічі з Л. Морозовою в Гантері (поблизу Нью Йорка) в деталях оповіла про несподіванки для неї в Берхтесгадені.

В Італії, після огляду Верони, Флоренції, Риму, Помпеї, вона від'їздить до Венеції, де на неї чекав дядько Микола і де вона змогла побачити всі його акварелі живими.

Венеційський травень 1959 року був подарунком від дядька Миколи, коли Катрусі передавалися секрети живописних тех-

нік. Вчитель він був надзвичайно вимогливий, дисциплінований, не визнавав фальші. Венеція з її специфічними туманами, вицвілими фасадами будівель над каналами, венеціанцями (зовсім іншого типу людьми, ніж італійці), які зуть себе *veneziano* (венеціанець), мистецькими скарбами на кожному кроці, – залишила глибокі почуття і прагнення подальшого зростання. Лише одного разу на етюдах, біля маленького каналу, коли Катруся показала дядькові свою роботу, він сказав: – «Непогано». Це була найвища оцінка.

Після Швейцарії знову був Париж, де К. Кричевська зупинилася в невеличкому готелі, в п'яти хвилини ходьби до помешкання дядька Миколи. Найцікавішим було знайомство з найближчим дядьковим приятелем ще з 1930-х років Шарлем Петре де Шапюї, аристократом, драматургом, письменником, завзятим монархістом, який рано овдовів, у нього було два хлопчики, хрещеники М. Кричевського.

Якось Шарль запросив їх на чай до знаменитого готелю «Ріц», де коментував всіх, хто входив. Це були знайомі прізвища з історії Франції, з романів Дюма (колишні де Гізи, Валуа, Бурбони...).

Одного разу К. Кричевська вирішила почистити холостяцьке житло дядька Миколи: збрала сміття і під час викидання помітила, що картонка, яка правила за совок, – незвична, за шаром бруду з'явився гарний етюд «NUE» (Оголеної). М. Кричевський дозволив Катрусі забрати картонку лише після того, як вона придбала йому справжню лопатку. З роками відреставрована чоловіком Драго картина прикрасила їх житло в Каліфорнії.

* * *

Після повернення з Європи починається активна виставкова та творча діяльність.

Творчість Катерини Василівни має велику популярність за кордоном і високо оцінена культурно-мистецькою громадськістю. Зокрема, відомий мистецтвознавець Вільям Торфі у рецен-

зії 1986 року пише: «Побачивши картини Росандіч уперше, я був вражений не лише їхньою технічною досконалістю, а також їхньою здатністю викликати ефект присутності... Я ціную її твори дуже високо».

Художниця застосовує різні матеріали, але найчастіше малює аквареллю та гуашшю. Своєрідність живописної техніки в легкому і красивому мазку, де соковитість забезпечується м'якістю поєднання тонів зі збереженням їхньої чистоти, прозорості та звучності.

Живопис Катерини Кричевської-Росандіч не обмежений однією темою. Вона розробляє побутову й релігійну тематику, звертається до українських мотивів у жанрі пейзажу, майстерно зображує широкі простори моря, обжиті людьми його береги, гладінь річок, міста й передмістя, площі та вулиці, стародавні споруди, села, природні ландшафти. Розвиваючи традиції класичної акварелі, мисткиня максимально використовує білий колір паперу як активно діючий компонент. Кольором користується тактовно й стримано, тональні переходи легкі й гармонійні. Композиція її творів урівноважена, форми вишукано узагальнені, образи виразні.

Мандруючи з етюдником, Катерина Василівна багато творів виконала в США, Франції, Італії, Швейцарії. В італійських етюдах мисткиня ефектно відобразила нічну Венецію під зоряним небом (1969), ушлявлену численними каналами та пам'ятками епохи Відродження. У США її увагу привернув вигляд центру Нью Йорка з його нагромадженням хмарочосів (1962).

Чудові краєвиди зарубіжжя віддзеркалюють щире захоплення художниці прекрасним. Водночас вона прагнула розкрити й неповторну красу, своєрідність і чарівність рідної землі, показати її природу, народну художню культуру, покладаючись на образи, що збереглися в пам'яті з дитинства, на розповіді батьків.

На початку 1980-х років з'явилася серія з сорока картин «Старовинна Україна». Ідея її визрівала поступово, та поштов-

хом стало подорожування Європою і спостереження за тим, як кожна країна пишається своїм духовним спадком. Виникло бажання звернути увагу глядача на величезне багатство мистецьких форм, створених українськими майстрами.

Українська ментальність присутня в творах культового жанру «Гуцульський Великдень» (1974), «Пам'ятка архітектурі» (1980), «Різдво в Карпатах» (1990), де тісно переплетене матеріальне з духовним.

У творчості Катерини Кричевської знайшли відображення і східні регіони України («Путівль», «Монастир», «Церква в Сорочинцях», «Полтавське земство – визначний твір В. Г. Кричевського», «Видубицький монастир», «Ансамбль Печерського монастиря» тощо).

Жанрових картин у творчості художниці менше, проте вони змістовні й цікаві. На картині «Мати» (1975) в кімнаті біля вікна сидить жінка й годує немовля. Вишиті біла сорочка та рушник надають картині національного забарвлення.

За роки творчої праці художниця мала понад 50 персональних і понад 50 групових виставок, а також разом зі своїм батьком організувала п'ять виставок під назвою «Батько й донька» («Father and Daughter»).

Онука Василя – старшого і донька Василя – молодшого, представниця третього покоління мистців Кричевських – К. Кричевська-Росандіч – вже є мистцем зовсім іншого складу. З ранньої юності розлучена з Україною, вона сформувалася і розвивалася як художник майже цілком у чужоземних умовах, пройшла тернисті шляхи мистецького вдосконалення, і хоча у творчості часто звертається до України, у творах її вже немає того щему і суму за рідним краєм, як у творах батька і діда, а є замилування і серпанок легкої печалі за втраченою красою, як спогад про миле дитинство. Вона любить і пам'ятає свою батьківську і дідівську землю, але не рветься до неї, прирісши до землі своєї нової Батьківщини, де за межу пішли найрідніші – мати і батько, і де живе нова генерація родини Кричевських-

Росандіч, для яких незаперечною Берегинею домашнього вогнища залишається пані Катерина.

Лише берези коло будинку та кущ бузку, з такими труднощами вирощені нею у спекотній Каліфорнії, нагадують світлі гаї рідного її Києва.

* * *

Через п'ятдесят літ по від'їзді Катруся з чоловіком Драго відвідала Київ, зі смутком поглянула на будинки й місця, де минули дитинство та юність. Відкрила власну персональну художню виставку в Полтаві в будинку краєзнавчого музею. Це була 31 композиція аквареллю, гуашшю і пастеллю. Пейзажі Парижа, Сан Франциско, Нью Йорка, Каліфорнії, Гайдельберга, Венеції, Риму, Швейцарії, України охоплювали майже тридцятилітній період творчості.

Пані Катерина виступила перед слухачами громадського університету українознавчих студій імені Василя Кричевського у славнозвісному земському домі. Хвилювалася, бо хотілося донести до слухачів не просто скупі факти про творчість родини в міграції, а бажалося, аби мистецька родина Кричевських ожила в цих стінах, а оживши повідала (її вустами) про свої творчі поривання, про нелегкі дороги від України і – до неї.

К. Росандіч змалювала образ свого дядька Миколи, старшого сина Василя Григоровича і Варвари Іллівни Кричевських, живописця, манеру якого наслідувала. Перед нами постав блискучий парижанин, переконливий холостяк, неперевершений кухар, вроджений педагог і чуйний син.

«Микола був страшенно дисциплінований», – згадувала Катерина Василівна. «Режим малювання нічим не міг бути порушений. А ще він був дуже елегантний, сам прав, прасував свою білизну, а коли йшов малювати, був одягнений у костюм з білою сорочкою і ніколи не замазувався фарбою...»

Акварелі дядька Миколи справили на К. Кричевську в молодому віці незабутнє враження, і вона його імітувала свідомо,

та з часом виробила свій стиль. Святослав Гординський писав про неї приблизно таке: «К. Кричевська володіє аквареллю, подібно до дядька. Але де Микола тендітний, вона виявляє свій безпосередній, темпераментний характер».

Дід Федір Кричевський, співець мужності і краси, мистець життєрадісного світосприйняття, монументального розмаху і чудового колористичного дару був, за спогадами К. Кричевської, людиною гонористою, звиклим до жіночої уваги і поклоніння.

К. Кричевська-Росандіч згадувала про місця свого дитинства: Шишаки, Яреськи, Диканьку, Великі Сорочинці. Її батько В. В. Кричевський знайшов с. Яреськи для фільму Олександра Довженка «Земля». І шестирічна Катруся все літо 1932 року, провела у Шишаках. У її дядька Федора Кричевського була в цьому селі хата з надзвичайними скарбами – картинами раннього періоду його творчості. Двері в хату були різьблені, шестикутні. В село Великий Перевіз вони ходили слухати спів дівчат. Цю хату зруйнували німці під час відступу в 1943 році. Коли ж дід Федір повернувся в Україну в 1945 році, йому не дозволили жити в Києві, і він поїхав у Шишаки, жив у селян смертельно хворий.

Дід Василь – скромний, неговіркий, наполегливий, працелюбний, повна протилежність Федору. Його твори контрастували з характером мистця. «У 1938 році, – згадувала К. Кричевська, – ми їздили до Криму, і батько зробив цікавий контрастний етюд з татарського дворика, де ми жили, з виглядом на Аю-Даг, із садком на першому плані. Дід подивився, взяв палітру, чисте полотно і зробив той самий етюд, але цілком інакше. Картина навіть пахнула тим соковитим Кримом. Я на цьому вчилася. Це була свіжа, смілива робота. Я її маю і буду заповідати краєзнавчому музею».

Слухачам університету К. Кричевська запам'яталася розумною, вольовою, трохи іронічною сучасною жінкою, яка складає себе з трьох часток: української, європейської, американської, і жодну з них не можна відокремити. Це естет, космополіт (в

хорошому розумінні), яка друзів собі обирає не за їх національність, а за духовною спільністю.

В роботі художниця дисциплінована, виношує майбутню картину, як дитину, малює в голові. Встає рано і працює до 12-ї години, потім обід і знову робота до 17-ї. Натхнення не чекає і не любить замовлень. Коли неприємності, йде в сад полоти, копати. Після малювання найбільше любить квіти. Не є фанатично віруючою, і з цього приводу мала суперечки з владикою Мстиславом, якого знала з 13-ти років, вела з ним листування. Вірить в те, що є якась могутня сила: Бог, Саваоф чи Природа..., вважає, що людина мусить чесно жити, бути сильною, стояти на власних ногах і разом з тим добиватися чого прагне, але не через трупи інших. Сили, рівноваженості і спокою надає художниці свій сад, де ростуть орхідеї, троянди, лимони тощо.

Після візиту в Україну восени 1993 року подружжя Катерина і Драго побували в Нюрнберзі, Франкфурті і вилетіли до Сан Франциско.

Згодом художниця напише, що найкращі враження залишилися в неї від Полтави – Полтавщини і людей, з якими тут спілкувалася. Якби довелося ще приїхати в Україну, то вибрала б лише Полтавський край.

* * *

Дотримуючись давніх традицій безкорисливого, щедрого та щирого українського меценатства, Катерина Кричевська-Росандіч передала сотні творів свого родинного клану та своїх власних, а також роботи відомих українських мистців з діаспори до багатьох музеїв України. Безліч цікавих книжкових видань надійшли до бібліотек України, особливо до Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Цікаві матеріали надала пані Катерина для унікального видання – монографії доктора мистецтвознавства Валентини Рубан-Кравченко.

Творчість художниці представлена в найпрестижніших мистецьких зібраннях у США (Союз українок Америки, Укра-

їнський музей у Клівленді, Художня галерея Церковного музею в Бавнд Бруці, Національний фонд образотворчого мистецтва у Вашингтоні, галерея Данагер і Клінн у Пало Алто (компанія Стандарт Ойл), Канаді (Україно-канадійський архів-музей в Едмонтоні, Інститут Св. Володимира в Торонто) та в Україні, зокрема – в Національному художньому музеї України, в Національному Шевченківському заповіднику в Каневі, Львівській картинній галереї, Миколаївському художньому музеї ім. В. Верещагіна, Музеї культурної спадщини (Київ), Музеї історії Києва, Лебединському та Сумському художніх, в Полтавському та Миргородському краєзнавчих музеях, а також у приватних зібраннях по всьому світу. Її біографію подано у «Міжнародному біографічному словнику», «Словнику сучасних досягнень», інших довідниках зарубіжжя, згадується в енциклопедичному виданні «Митці України», «Словнику мистців Полтавщини».

За визначний особистий внесок у розвиток культури США Катерина Кричевська-Росандіч має диплом Почесного громадянина Сполучених Штатів Америки, 2002 року одержала диплом Почесного професора Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури України, а у 2007 році стала лауреатом премії Фонду Тараса Шевченка.

Теплі стосунки у пані Катерини були з полтавцями Любов'ю Гейштор (1919 – 2013), Петром Ротачем (1925 – 2007), Надією Бабенко (1926 – 2009), зберігаються з Тетяною Дениско, Володимиром Дерябіним, Вірою Кошовою, Наталією Буцькою, Леоном Колесніковим, Юрієм Самойленком, Віталієм Ханком, а також зі співробітниками Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, де організовувалися її ювілейні персональні виставки з олійними, акварельними, гуашовими пейзажами України, Каліфорнії, Парижу, Дорнштадту з яскравим колоритом, сміливою експресією, позитивно зарядженою енергією та любов'ю до краси природи. Українська художниця К. В. Кричевська-Росандіч видала українською та англійською мовами книгу «Мої спогади», що є і приватним щоденником, і документальними свідченнями сучасника важливих історич-

них подій, і фотоальбомом, і художньою прозою. Ця книжка цікава для читачів усіх категорій, з нею буде переконливіше уявити дороги авторки і членів її родини в Америці, Канаді, Європі.

Історія килима із Каліфорнії

*«Діти! Слухайте уважно
Мудре слово і пораду,
Що вам скаже, нерозумним,
Той, хто дав життя всім людям.
Дав я землю вам для ловів,
Дав вам води для рибальства,
Дав вам ведмедя, бізона,
Дав вам сарну і оленя.
Дав бобра вам і козарку,
Напустив я риби в ріки,
На болота – диких птахів,
Що ж примушує вас нищити,
Убивать один другого?
Я стомивсь від ваших сварок,
Від незгод і суперечок,
Від кривавих війн народних,
Молитов про помсту люту...
Ваші сили тільки в згоді,
А безсилля – в ворожнечі!
Помиріться, мої діти,
Будьте друзями, братами!
І Пророк на землю прийде,
І покаже вам дорогу
До покути, до спасіння.
І ви мусите коритись
Всім його порадам мудрим
І на зораному полі
Ралом праці і любові
Зійдуть квіти долі-щастя.*

*Діти, слухайте Пророка,
Бо потонете у крові,
Бо пов'янете, як листя».*

Генрі Лонгфелло

(Переклад Олександра Олеся)

Крім живопису, графіки, світлин, меморій мистецької родини Кричевських до музею з Каліфорнії Катериною Василівною було передано килим американських аборигенів. Про його історію та «життя» до музею розповім детальніше.

Килим американських тубільців (плем'я навахо) потрапив до Полтавського краєзнавчого музею влітку 2013 року. Привіз його зі Сполучених Штатів Америки Василь Лінде-Кричевський, двоюрідний брат Катрусі Кричевської-Росандіч. Доля його достатньо цікава і непередбачувана. Зупинюся на найцікавіших моментах.

У 1955 – 56 роках Катерина Кричевська перебралася до Нью Йорка, жила у своєї тітки Марії Кобахідзе на розі вулиць Бродвей та 152-ої і почала працювати під мудрою опікою українського поета, перекладача, художника, мистецтвознавця і занадто терплячого вчителя Святослава Гординського (1906 – 1993): вчилася іконопису, черпала від нього знання про малярство, історію, поезію. Він цікаво розповідав про мистецтво і стилі українських та інтернаціональних художників. Пан Святослав був глухий і доводилося писати йому записки. Між працею у Гординського Катруся малювала Нью Йорк з його краєвидами, ходила у вечірню школу малюнка, відвідувала музеї, галереї, вивчала творчість Коро, Гойї, Боннара, Шагала. За рекомендацією С. Гординського працювала у Якова Гніздовського (1915 – 1985), українського графіка, живописця, кераміста і мистецтвознавця, де займалася розмальовуванням церков, познайомилася з українськими мистцями полтавцем Сергієм Литвиненком, Петром Холодним, який малював її портрет, з його дружиною Наталією Левицькою-Холодною.

Життя без батьків на Сході виявилось занадто раціональ-

ним, не вистачало привітності каліфорнійців. Та Бродвей – велика культова вулиця світу з різними крамницями, що було зручно, пом'якшувала реальність: усе потрібне можна було купити неподалік у продовольчих, антикварних та бідненьких магазинчиках. Делікатесні крамнички пропонували радянські смачні консерви, у ресторанах подавали натуральну європейську їжу, яку потребувала нова емігрантська хвиля. В той час, як в інших штатах переважала недобра англосаксонська традиція з ватним хлібом і їжею без смаку, тут було безліч задоволень для шлунку. У невеличких крамницях пропонувався бурштин за безцінь, а в магазинах типу «Goodwill», що значить «Добра воля», куди жертвували непотрібні речі, а на виручені кошти допомагали бездомним, можна було придбати умеблювання, посуд, вбрання. На Бродвеї розташовувалася крамничка одягу, власниками якої була єврейська молода пара. Жінка – зовсім дитина, яка врятувалася з концентраційного табору, де загинули її батьки, відзначалася приємною вдачею і завжди давала сукню чи костюм додому поміряти, заплатити, коли зможеш. Неподалік знаходився антикварний склад всякого барахла, згадувала у листах К. Кричевська, де можна було часом знайти щось цікаве і дуже дешево. Так її мистецьке око затрималося на індіанському килимі, який після неодноразового торгу вдалося придбати всього за п'ять доларів, і власник крамниці, який жив недалеко, заніс його ввечері. Килим знайшов своє місце на підлозі посередині кімнати, навіть кіт Пуцік, який тероризував Катрусю і був винятком з усіх свійських і диких тварин, які за життя зустрічала художниця, не займав навахо – килим. Нетривале буття килима у Нью Йорку змінилося на його подальше використання господаркою у своїй кімнаті та ательє каліфорнійських помешкань у місцинах Пало Алто та Маунтен В'ю. Після смерті тітки Марії (1998р.) Катрусі у спадок дістався довгий турецький килим ручної роботи, а килим – навахо був схований у шафу. Про нього вона писала до музею, надіслала фрагмент власної орнаментальної замальовки і говорила про бажання передати килим до музейної колекції, але не трапля-

лася нагода. На Великдень 2013 року на гостини до Каліфорнії вперше прибув двоюрідний брат Катрусі Василь Лінде, онук В. Г. Кричевського від другого шлюбу, разом з мистецтвознавцем Олександром Демком. Йому було доручено передати килим – навахо до колекції Полтавського краєзнавчого музею.

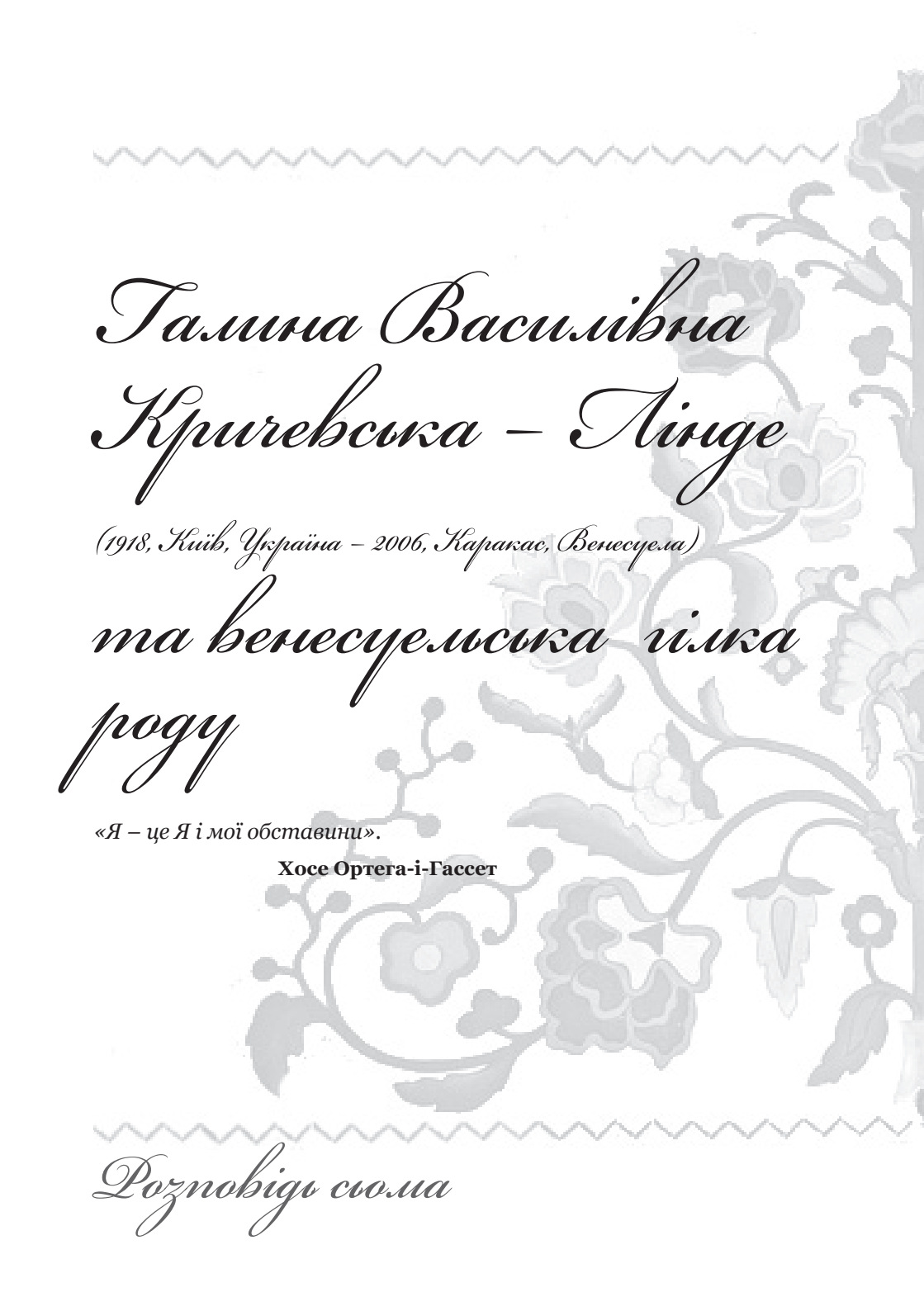
Гарний килим ручної роботи індіанок з племені навахо і сьогодні, коли йому вже понад 100 років, навіває на роздуми.

На узбережжі від Сан-Дієго, що здавна вважалося найбагатшою колонією Іспанії в Північній Америці, на Каліфорнійському півострові у далекі часи осіли мисливці і землероби навахо, які колись охоче брали у полон жінок з селищ індіанців пуебло. Це призвело до зближення племен, їх культурних взаємовпливів. За часи іспанського завоювання навахо жили по сусідству з селищем індіанців пуебло в північно-західній частині нинішнього штату Арізона та Нью – Мексико. Потім поступово відійшли на Захід, в гори, а пізніше зблизилися з американцями. До них бігли роди індіанців пуебло, рятуючись від іспанців. Тісне спілкування з землеробськими племенами і мексиканцями позитивно відбилося на культурі навахо: вони перейшли до осілого способу життя, землеробства: обробляли кукурудзу, гарбузи, квасолю, соняшник, а у XVII ст. від іспанців навчилися вирощувати пшеницю, фруктові дерева, займалися полюванням. Поява худоби, завезеної на північний захід Америки іспанськими колоністами, сприяла тому, що землеробство відійшло на другий план. Розквіт скотарства дав навахо регулярне джерело м'ясної їжі, вовни, шкіри, надлишок продуктів для обміну. Навахо стали розводити кіз, велику рогату худобу, коней, та найбільше їм прислужився чотирирогий баран чурра з довгою шовковистою вовною, що ідеально підходила для килимової пряжі, якою вони користувалися до кінця XX ст. Влітку худобу відганяли на високогірні пасовища, і не зайняті доглядом індіанці займалися посівами, розвивали ремесла: плетінням просмолених кошиків, що не пропускають воду, та ткацтвом. Спеціалізувалися вони на виготовленні орнаментованих ковдр, ткати які навчилися від племені пуебло, де цей вид діяльності

був чоловічим пріоритетом. У навахо ткацтвом займалися жінки, які швидко перевершили своїх учителів, хоча працювали на такому ж примітивному ткацькому верстаті. Для фарбування застосовували не тільки відомі індіанцям рослинні фарби, а й купували у мексиканців індиго, червону тканину, смужки якої разом влітали з вовняними нитками. У XVIII - XIX століттях килими навахо були в кожній іспанській, а пізніше мексиканській родині. У війнах з навахо і індіанці і іспанці прагнули захопити у рабство їх жінок – вправних ткаль, праця яких приносила прибутки. В кінці XIX ст. ткацтво найчисленнішого індіанського народу Північної Америки досягає свого розквіту: текстиль стає на потік, а прокладання залізниць призводить до знецінення їх роботи, яку комівояжери скуповували за копійки. І не дивлячись на це, текстиль навахо процвітає до сьогодні і становить культурну та історичну цінність для колекціонерів та приватних музеїв. Не дивно, що К. Кричевська не пройшла мимо цього шляхетного килима, і прикрасила ним власний світ речей. На сірому тлі із симетричним орнаментом розташовані дві комбінації з чотирьох трикутників, які у центрі з'єднує ромб і до нього направлені стріли - мисливські символи. В цілому комбінація сприймається як чотирикрилий вітряк, що синтезує зближення неба та землі по вертикалі і горизонталі. Відокремлені вони центровим знаком влади, в якому можна побачити і стилізоване світове древо, де панує Бог. Верх і низ килима має кайму з бахромкою і ритмічним орнаментом з ромбів, усяних крапками, що символізують плодючість. Комбінації з трикутників по вертикалі оточують бордюри з центрострілкою та центробіжною свастикою - символи вогню, сонця і щастя, а також знак Христа з двох грецьких літер «І» та «Х», символ католицизму, що поступово поширився з іспанським володарюванням. Свастика за і проти годинникової стрілки була дуже поширена на тканих виробах племені навахо, грецькій кераміці, критських монетах, на стінах індуських храмів тощо. Саме вона і зацікавила Катрусю Кричевську. Новий експонат - яскравий приклад орнаментальної єдності мистецтва ойкумени, і одно-

часно найкращий експонат 2013 року в Полтавському краєзнавчому музеї.

Колористичне рішення килима з шести фарб – чітке, лаконічне і виразне, а технологія виконання свідчить про використання ниток одного характеру для снування основи і п'іткання, що робить його легким і вишуканим. Це було характерною рисою і для українських килимів XVIII - XIX століть. Висока якість експонату в тому, що він легко згортається і розгортається, не залишаючи заломів і складок. На його поважний вік вказують незначні пошкодження, здобуті в часи експлуатації, та не дивлячись на це, – він свідок буремної історії північно - американського племені навахо і амальгами подій у житті Катерини Кричевської, представниці каліфорнійської гілки відомої мистецької родини.

*Талла Василівна
Кривевська – Лінде*

(1918, Київ, Україна – 2006, Ларакас, Венесуела)

*та венесуельська гілка
роду*

«Я – це Я і мої обставини».

Хосе Ортега-і-Гассет

Розповідь сьома

Галина Кричевська.
Венесуела. 1950 – ті пр.

Галина Кричевська – Лінде – дочка Василя Григоровича Кричевського і Євгенії Михайлівни Щербаківської (другої дружини В. Г. Кричевського) – український художник, скульптор, ткаля, вишивальниця, від 1948 року мешкала в м. Каракас (Венесуела).

Вчилася у батька на архітектурному факультеті Київського художнього інституту. Була одружена з геологом німецького походження Іваном Івановичем Лінде, уродженцем села Карлівка поблизу Полтави.

Зуміла вивезти з окупованого в 1943 році Києва батьківську колекцію.

Деякий час (з осені 1943) із сім'єю на запрошення митрополита Андрея Шептицького проживала у Львові.

У 1944 – 48 роках перебувала з родиною і батьками в Німеччині, Австрії, Франції. У 1948 році емігрувала до Венесуели (жила поблизу Каракаса), працювала архітектором, створювала картини (пейзажі, натюрморти), займалася керамікою, належала до Товариства незалежних мистців Венесуели. Роботи малярки, скульпторки, ткалі, вишивальниці Галини Кричевської-Лінде експонувалися на виставках в Україні, Австрії, Франції, Венесуелі. Володіла українською, російською, німецькою, французькою, іспанською, японською мовами, грала на фортепіано.

У спогадах, які Галина передала в Україну на початку нового тисячоліття, описані цікавинки з життя родини, відношення батьків до її загартування, особливості зйомок короткого дитячого фільму «Малий Тарас» (художник В. Г. Кричевський) в Одесі та її гра в ролі сестри поета, за виконання якої отримала

свій перший заробіток (100 рублів) і маленьку частину кіноплівки фільму. Було тоді Галині сім років.

На початку 1930-х років Галина з батьком два місяці жила в Шишаках Полтавської області, біля річки Псел, де о 3.30 ранку вони ходили босоніж по росяній траві і він говорив їй, як це корисно для здоров'я, в той час як мати, через її вроджену хворобу серця, не дозволяла виходити без взуття.

Зі слів Галини, батько любив поезію, знав усі твори Тараса Шевченка, читав Миколу Гоголя, романи Андрія Білого, часто читав Володимира Маяковського, найулюбленішого із поетів. Розповідав анекдоти з української історії, полюбляв фольклорну музику, джаз, з класики – Моцарта і дещо з творів Бетховена.

«Кожної середи за життя у Києві о шостій годині вечора до нас приходило на обід 7 – 12 письменників, поетів, художників. Читали вірші, приносили свої роботи, говорили про науку і мистецтво. Мама готувала настойки для гостей. Батько пив чай чи каву, на алкоголь у нього була алергія, тому келих вина міг випити рідко. Найулюблені його страви: гречана каша з маслом, борщ, вареники, млинці, пироги з капустою, гостра гірчиця та хрін. Із солодощів віддавав перевагу желе, киселю з фруктів, любив полуниці. Вставав рано і виходив на прогулянку, коли всі спали, спостерігав схід сонця і це додавало йому сил. Подорожував, плавав на морі, відчував себе його часткою, а також любив тварин», – писала Г. Кричевська-Лінде.

Хрещеними батьками Галини були любимий дядько Данило Щербаківський, заступник директора Національного музею України та Ганна Грушевська-Шамрай, сестра Михайла Грушевського. Доля хрещеного батька, відомого археолога, мистецтвознавця, етнолога, патріота України, була трагічною: інтриги, провокації, звинувачення агентів ГПУ зробили своє і він вкоротив собі віку.

«...Смерть Д. Щербаківського вразила українську громадськість, не так тих, що були під більшовицьким урядом, як тих, що у Вільному Світі. Сьогодні я знаю, що, завдяки зусиллям

багатьох людей, роботи його збереглися в Україні, відчуваю полегшення, знаючи, що він похований у Лаврі», – писала художниця.

Галина була свідком, як на п'ятий день німецької окупації, комуністи висадили в повітря і спалили Хрещатик з прилеглими вулицями: загинуло кілька десятків фашистських окупантів, кількості мирних мешканців і тисячі людей залишилися без даху над головою. Вона так писала: «Досі не можу зрозуміти, чому німецькі військові такі тупі, що не передбачили замінування важливих об'єктів. Удень величезна черга людей стояла з квитанціями на центральній вулиці, щоб забрати свої радіоприймачі, увімкнули електричний струм і стався жахливий вибух: весь Хрещатик зірвали, будівлі руйнувалися, як доміно».

«У серпні 1943 року зрозуміла, що у випадку масового від'їзду не зможу врятувати роботи всіх художників і улюблені речі батька. Український лікар, друг мого дядька, видатного історика, археолога, етнологіста, мистецтвознавця Вадима Щербаківського, який жив у Чехословаччині, порадив скористатися німецькою компанією перевезень «Shenker and C» і це допомогло. Ми спакували і я переслала великий вантаж (на 6 місць) до Українського музею мистецтв у Львові. А тим часом з Києва я з батьками, чоловіком і маленькою дочкою виїхали поїздом у відкритих вагонах для тварин. Подорож тривала три дні, йшов дощ, нарешті, приїхали до Львова, пізніше до Австрії, де лишилися до кінця війни. Деякий час проживали у Парижі, цьому сприяв старший син батька Микола Кричевський. Оскільки мій чоловік був інженером-геологом, розвідником корисних копалин у гірничій промисловості (його професія – розвідувати родовища нафти), ми обрали кінцевою зупинкою Венесуелу, тим більше, що батько не терпів холоду».

Галина Кричевська подарувала музеям України понад 460 батьківських робіт (серед них – акварелі, олія, ескізи, замальовки, графіка, орнаменти) та світлини з сімейного архіву. Привезла цей безцінний дарунок із Каракаса найменша дочка

Галини Кричевської Оксана за участі Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через Державний кордон України та за сприяння Міжнародної інвестиційної компанії «SigmaBleyzer».

За бажанням Г. Кричевської-Лінде роботи були розподілені між музеями Києва, Канева, Полтави, Харкова, Сум та Лебедина. В травні 2003 року і в лютому 2004 року в Києві та інших містах відбулися презентації неоціненого дару венесуельської гілки славетного мистецького роду.

Полтавському краєзнавчому музею Оксана Очоа, крім спадщини діда, подарувала керамічні тарелі, вазочки, орнаментовані матір'ю в далекій Венесуелі, а я для пані Галини передала глиняне намисто, як символ української землі.

*Історія
полтавських
музейних колекцій
родини Кричевських*

*«Які б тут не були стовпотворіння,
хто б звідки не наочував сюди,
а люд був корінний тут, бо коріння
в такому ґрунті глибоко сидить».*

Ліна Костенко

Розповіді восьми

У Полтавському художньому музеї (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка зберігається по дві роботи Василя і Федора Кричевських («Пейзаж». 1903. Фанера, олія; 28 x 18 та «Український пейзаж». 1903. Папір, акварель; 19 x 25), роботи Василя Кричевського, що надійшли до Полтавської картинної галереї у рік її заснування (1919), деталі передачі встановити не вдалося: документація відсутня. Це найстаріші твори раннього періоду Маестро у музейних колекціях Полтави, коли В. Г. Кричевський активно подорожував Полтавщиною, працював над найвизначнішою роботою свого життя – земським домом. Перша з них експонується в основній музейній експозиції.

Роботи Ф. Г. Кричевського («Зупускають змія». 1947. Полотно, олія; 69,8 x 70,3 та «Портрет Варвари і Марії Кричевських». 1902 – 1903рр. Полотно, олія; 188,5 x 132,5) надійшли до колекції Полтавського художнього музею за наказами Міністерства культури відповідно у середині 1970-х – 80-х років. Спогадом про Шишаки була остання картина майстра «Зупускають змія». Її придбав у художника поет – академік Максим Рильський, згодом, уже з музею поета, картина була передана до Полтавського музею в обмін на відмінний портрет Максима Рильського роботи Олександра Шовкуненка (папір, акварель; 81 x 60). Одна з ранніх робіт полтавського періоду Федора Кричевського «Портрет Варвари і Марії Кричевських» надійшла на постійне збереження від Дирекції художніх виставок України і вперше була репрезентована на II Всеукраїнській виставці в пам'ять Івана Котляревського «Вік» до 100-річчя відкриття пам'ятника автору «Енеїди» і «Наталки – полтавки» (2003) у Полтаві.

* * *

Надходження до музейної збірки **Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського** художніх робіт, світлин, книжок, меморій уславленої мистецької родини розпочалося у 1982 році. Це сталося після того, коли громадськість Полтави відзначила 90-річчя від дня заснування Полтавського краєзнавчого музею і на шпальтах центральних газет та журналів з'явилися статті про його історію, нові експозиції, виставки, а в наступному році розпочалося листування колишнього директора Полтавського краєзнавчого музею Максима Оніпка (1915 – 1995) з архітектором Петром Костирком (1897 – 1982), учнем В. Г. Кричевського, який очолював роботу по реконструкції та відбудові зруйнованого в роки Другої світової війни музейного закладу. Звернення до професора Київського художнього інституту Петра Костирка було викликано необхідністю проконсультуватися з ним щодо створення стенду, який би історично достовірно знайомив відвідувачів із авторами будівлі Полтавського земства. Мені доручили листуватися з шанованим архітектором. Збереглося чотири листи від П. Ф. Костирка, спогади про поїздки до Києва за світлинами, плівками та в пам'яті лишилися розповіді професора про спільну роботу В. Кричевського з ним на Полтавщині, подробиці життя в Києві під час окупації. У столичному помешканні Петра Костирка на стінах побачила чимало етюдів В. Г. Кричевського в його улюбленій живописній техніці мастихіном. Відомо, що Маестро

Петро Костирко.
Київ. 1967

з приємністю дарував роботи своїм колегам, друзям, учням та однодумцям.

До фототеки та негатеки Полтавського краєзнавчого музею від Петра Федоровича надійшли світлини та негативи про до-воєнні подорожі Полтавщиною з В. Г. Кричевським та столич-на бувальщина знаного архітектора часів Другої світової війни, а до наукового обігу введено чотири листи з епістолярної спад-щини П. Ф. Костирка.

У 1988 році до Полтави з метою вивчення історії роду своїх нащадків, зокрема Гордія Гладкого, автора музики до «Запові-ту» Тараса Шевченка, приїхав викладач Львівського інституту декоративно-ужиткового мистецтва Михайло Гладкий. Він по-відав, що у їхньому інституті довгий час працював архітектор Борис Антонович Кричевський (1910 – 1991), небіж Василя і Федора Кричевських, у якого немає спадкоємців, а збірка робіт мистецької родини Кричевських чимала. Антон Кричевський – батько Бориса – найменший брат Василя та Федора працював головним бухгалтером на цукро заводах Сумщини. Про нього і його дітей Тамару та Бориса з надзвичайною теплою згаду-вала Катруся Кричевська. Візит до Бориса Антоновича виявив-ся корисним: було започатковано мистецьку колекцію родини Кричевських. Це чотири живописні пейзажі (Ж–222–225) Василя Григоровича, серед яких – «Хата в Шишаках», напи-сана 1921 року, – і по сьогодні головна в музейному зібранні. У Б. Кричевського залишилися картини та етюди Василя Григо-ровича, три з яких кінця ХІХ століття. У переліку вартість картин вказана за цінами 1989 року.

- Крим. Камні (етюд). 1897. Картон, акварель; 20 x 13. 50 крб.;
- Вулиці у Харкові. 1899. Картон, олія; 32 x 20. 80 крб.;
- Камиш-Бурун. 1899. Картон, акварель; 62 x 36. 500 крб.;
- Кисловодськ – дорога в горах. 1942; Картон, олія; 44 x 305.400 крб.

На стіні висіли роботи Федора, які приголомшили мене своєю виразністю та емоційністю: портрет Варвари (першої дружини В. Г. Кричевського) та Мар'яни (дочки Федора) у пастельній та олійній техніках. У папці зберігалися п'ять акварелей Миколи та чотири Катерини Кричевських з пейзажами Грузії, Криму, Італії та Каліфорнії. Небіж В. Г. Кричевського, який до війни опанував фах архітектора у Київському художньому інституті, де викладав дядько, передав буклет – каталог робіт відомої родини, які експонувалися у Львівській картинній галереї, та світлини з В. Г. Кричевським.

Полтавський краєзнавчий музей зі своїм статусом не мав змоги придбавати художні твори, які ілюструють інші місцини, і сьогодні сумно визнавати, що поза колекцією лишилися шедеври світового рівня.

Наступного року (1990) Борис Антонович надіслав Катрусі дванадцять світлин, які вона пізніше переслала музею:

- Б. Кричевський – портретні зображення, зроблені у Львові (1941, 1962), Києві (1965);
- Б. Кричевський на відпочинку в Одесі і (1963) та Сочі (1966);
- картинна галерея імені І. Айвазовського у Феодосії. 1978;
- санаторій Міністерства оборони (будинок князя Баратинського у с. Іванівка на Курщині), який відновлював Б. Кричевський у 1945 р.;
- складне крісло-стілець за проектом Б. Кричевського та його творчі роботи в техніці інтарсія, 1955 – 1960-ті рр.

У листі до Галини Галян від 28 квітня 1990 року Борис Кричевський писав про доцільність представити в експозиції Полтавського музею творчість родини Кричевських, та ця кореспонденція надійшла вже після його смерті у березні 1991 року від Даник Феодосії Прокопівни зі Львова, яка розділила з небогою Василя і Федора Кричевських самотність та хворобливість останніх років життя. Збереглося шість листів до ав-

торки книги, завідувачки відділу етнографії у 1989 – 2012 роках, від Даник Ф. П. за 1990 – 93 роки та лист до неї доктора архітектури Володимира Ясієвича від 12 березня 1991 року. В ньому він просить повідомити адресу К. В. Кричевської, від якої сподівається отримати допомогу у придбанні монографії Вадима Павловського про її діда. В листах пані Ф. Даник повідомлялося, що родо-від та оригінальні світлини родини Кричевських закупила Львівська картинна галерея, лишилися світлини картин Федора Кричевського («Портрет Олени Хамович. 1898», ескіз до картини «Портрет Варвари і Марії Кричевських. 1903», «Портрет матері Василя і Федора Кричевських 1909.», «Художник І. Мясоедов у костюмі тореадора. 1909», «Портрет Шапошникова. 1909», «Довбуш. 1932», «Переможці Врангеля. 1934»). Також стало відомо (лист від 14. 03. 1990 р.) про наявність у Бориса Антоновича листів сестер Варвари і Марії Кричевських з описами життя й навчання братів Василя і Федора, записів Бориса Антоновича зі слів тітки Марії (цілий зошит) та Наталії Павлівни, дружини Ф. Кричевського. Спогади Б. Кричевського, записані ним ще до війни, які він мріяв оформити у книжку, з'явилися під назвою «З історії роду Кричевських» у львівській газеті. Про це ми дізналися від К. Росандіч, яка у лютому 2014 року надіслала два тексти без закінчення.

1991 року до подружжя Росандічів у Каліфорнію першим завітав представник українізованого покоління директор Канівського музею Тараса Шевченка Ігор Ліховий, який справив на них дуже приємне враження: їм імпонували його завзя-

Борис Кричевський.
Одеса. 1965

тість, погляди на українську культуру, шанування імені Василя Кричевського. Логічно, що половину робіт свого діда та власні онука знаного архітектора К. Росандіч передала І. Ліховому до Канівського музею поета – кобзаря.

У вересні 1993 року з запізненням на два роки через ре-експозицію відзначали 100-річчя заснування Полтавського природо-історичного музею і до цієї дати було підготовлено відкриття кількох нових експозицій, а на першому поверсі, в сучасному залі козацтва, розгорнули виставку онуки В. Кричевського Катерини Росандіч, яку дирекція закладу запросила з чоловіком Драго на музейне свято. Катруся виступила в університеті краєзнавчих студій імені Василя Кричевського з доповіддю про своїх талановитих родичів в еміграції, побувала в рідних з дитинства місцях: Яреськах, Шишаках, Диканьці, оглянула історичну Полтаву. Подружжя Росандічів здійснило візит до полтавки, короленкознавця і директора літературно-меморіального музею В. Г. Короленка Любові Гейштор (1919 – 2013), з якою давно листувалася Катруся (у музейному науковому архіві зберігається 87 листів та 5 листівок від пані Кричевської 1960-х–2001 рр.). До музейної колекції К. Росандіч передала другу половину дідових робіт. Твори надходили поступово, протягом 1993 – 2007 років. Перші з дарунків – соковиті українські краєвиди старійшини мистецької династії В. Г. Кричевського, К. Росандіч вручила під час ювілейних урочистостей 1993 року (Ж – 288 – 297). З 2001 року почали надходити роботи Катрусиного дядька-аквареліста Миколи Кричевського (1898 – 1961). У неоімпресіоніста Миколи Кричевського повітря раптово ставало прозорим, чітким, пейзаж пройнятий юнацькою радістю. «Орденоносець Почесного Легіону проніс невловиме українське світовідчуття», – писали французькі критики, зазначаючи м'якість і поетичність робіт. У колекції найбільш проникливою і обдарованою є серія масштабних прозорих акварелей з каналами і гондолами Венеції, вулицями Парижа, дахами Мадриду, віддаленої океанської перспективи Сан Франциско, хмарочосів Нью Йорка, які з Каліфорнії доста-

вив в Україну відомий києвознавець, музеолог та симпатик нашого музею Дмитро Малаков у 2009 році.

Кілька разів авіапоштою музей отримував роботи Василя – молодшого, Миколи Кричевського менших розмірів та самої Катерини. У квітні 2004 року Катерина Кричевська передала черговий дарунок трьом музеям України – художнім Сумському і Лебединському та Полтавському краєзнавчому – 48 оригінальних робіт талановитих художників. До акції долучився академік Олександр Федорук, голова Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через Державний кордон України. Тонким ліриком і поетом природи був Василь Кричевський – молодший, у музеї його замальовки гуашшю з видами узбережжя Тихого океану, місцини Пало Алто в Каліфорнії, масштабними та мініатюрними українськими краєвидами. Разом з пейзажами України, Каліфорнії, Парижу, Дорнштадту його дочки Катерини, представниці третього покоління, киянки з європейськими цінностями та американською впевненістю, які відзначені яскравим колоритом, сміливою експресією, дихають внутрішньою, позитивно зарядженою енергією та любов'ю, – демонструють всебічність музейної збірки.

Надсилати поштою то завжди ризик, але пані Катерина жінка рішуча, за плечима у неї непросте, повне пригод життя. До сьогодні каліфорнійська онука В. Г. Кричевського зберегла відмінну пам'ять, чудову українську мову з бездоганною орфографією, фантастичну працездатність, любов до людей, квітів та тварин.

Науковці музею з Катрусєю (її і по сьогодні всі так називають) листуються регулярно з 1990-х років, серед дописувачів з Полтавщини: Любов Гейштор (1919 – 2013), Петро Ротач (1925 – 2007), Георгій Шибанов (1949 – 2012), Віра Кошова, Володимир Дерябін, Віталій Ханко, Галина Галян, Леонід Колесніков та інші. Одним з персональних кореспондентів був полтавець Олексій Мальченко (Олекса Ізарський, 1919 – 2007) емігрант, прозаїк, есеїст, критик, перекладач, автор родинної хроніки

української сім'ї Лисенків у 8 томах. З ним К. Росандіч познайомилася у Клівленді у середині 1980-х, на своїй персональній виставці. Після смерті О. Ізарського до музею від пані Катерини з Америки надійшло 9 листів та 2 листівки, що охоплюють період 1985 – 2006 років. Про особливості цього листування розповідалося у альманасі Полтавського національного педагогічного університету «Рідний край», №2 (31) за 2014 рік. – С. 189 - 192.

Георгій Шибанов (1949 – 2012), мистецтвознавець, публіцист, заслужений діяч мистецтв України у 2003 – 2008 роках теж листувався з онукою В. Г. Кричевського. Після його смерті листи від нього були надіслані автору цієї книги. У художниці Катерини Росандіч безліч знайомих на різних континентах, і вона одна з небагатьох, хто зберіг довіру до літературного слова. В листі від 8 липня 2003 року Катруся писала, що цей лист до Г. Галян № 1628. За останні 2 роки вона листувалася з українцями – 32 чоловіки, мешканці Європи, Південної Америки, Австралії – 12 чоловік, Канади – 32 чоловіки, США – 40 – 45 чоловік. Листи пише вранці, поки голова чиста. До музею по сьогодні продовжують надходити великі і маленькі бандеролі зі статтями, світлинами, афішами, каталогами, меморіями мистецької родини Кричевських та відомих діячів діаспори.

На початку 2000-х венесуельці з роду Кричевських, які проживають у Каракасі та США, познайомилися з президентом Міжнародної фінансової компанії «SigmaBleyzer» Майклом Блейзером, уродженцем Харкова, і через його представників налагодили стосунки з дочкою В. Г. Кричевського Галиною Лінде та її дітьми (Мирославою, Оксаною, Василем) та онуком Василем. У листі до пані Галини Кричевської-Лінде авторка статті розповіла про музейну колекцію її батька і про заходи, що планувалися до 130-річчя від дня народження і 50-річчя від дня смерті В. Кричевського. У листопаді 2002 року представники інвестиційної компанії «SigmaBleyzer» на чолі з Майклом, президентом компанії, які фінансували будівництво нового корпусу Полтавської кондитерської фабрики – «Домінік», приїхали

до музею, ознайомилися з його експозицією і запропонували співробітництво по поверненню творів В. Г. Кричевського в Україну. У травні наступного року до України за підтримки зазначеної кампанії вперше з Венесуели прилетіла онука В. Г. Кричевського Оксана Лінде-Очоа, яка передала кільком українським музеям оригінальні твори діда. На імпровізованих стендах нового «шоколадного» корпусу кондитерської фабрики у Київському районі Полтави були представлені головним чином роботи Василя Кричевського останніх чотирьох років життя, створені в Латинській Америці. На вернісажі виступили: Майкл Блейзер, онука В. Г. Кричевського Оксана, науковці музеїв Галя Галян, Олесь Пошивайло. Того ж року Полтавський краєзнавчий музей отримав 28 одиниць збереження від венесуельських нащадків, а також спогади Галини Кричевської-Лінде. Серед них живопис – «Річка Бучанка під Києвом». 1929. Картон, олія; 12 x 22, Ж – 487; «Хомутець. Розмальована хата». 1938. Картон, олія; 18 x 32, Ж – 488 та графічні твори (Г– 600 – 619) з екстер'єрами та інтер'єрами сільських обійсть, які автор українського національного стилю в архітектурі та мистецтві, ейдетик В. Г. Кричевський створював по пам'яті, а також світлини його орнаментальних імпровізацій, замальовок з текстилю тощо.

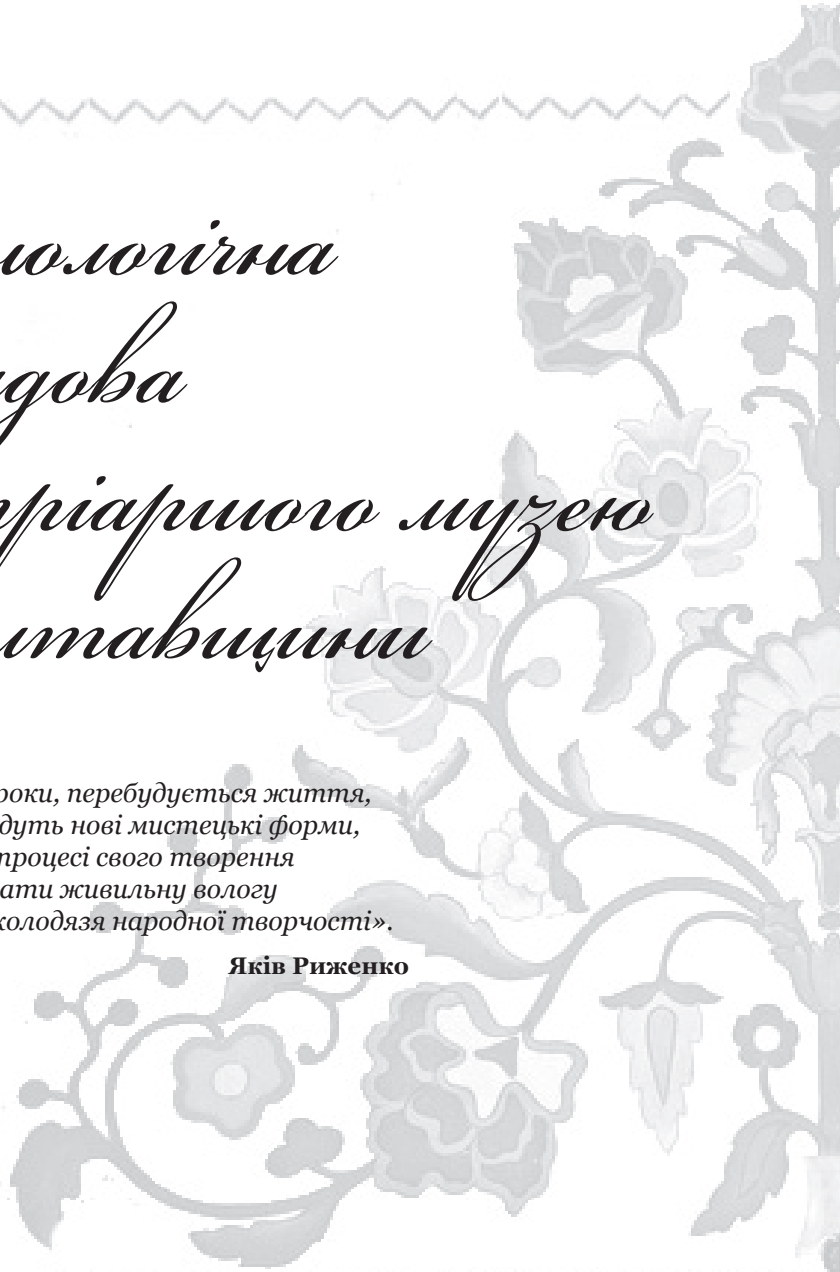
Під знімком В. Г. Кричевського в єдиному інтерв'ю з розповіддю про українську минувшину венесуельський журналіст написав: «Старий мудрець та художник Василь Кричевський з рисами слов'янина і духом француза, народжений серед народу м'якого і лагідного, як місячне світло, і непокірливого, як снігова лавина, жив за Олександра II, III, Миколи II, Леніна і Сталіна, в «Україні великій і багатій».

Музей володіє 228 оригінальними творами родини Кричевських. Серед них живопис та графіка В. Г. Кричевського, його синів Миколи і Василя та онуки Катерини. Крім цього є роботи останніх років життя дочки Галини Кричевської Лінде – розписи на бісквітних формах (тарелі, вазочки). Численні меморіальні речі каліфорнійської гілки роду (етюдник, стільчик,

ступка з товкачиком, лекала, футляри для олівців, пензлів, щітки, гаманець, жіночі прикраси, глиняне великодне яйце та багато іншого) разом з монографіями, світлинами, статтями науковців, спогадами, епістоляріями становлять золотий фонд мистецької родини Кричевських.

У 2012 – 13 роках у Полтавському технічному університеті імені Юрія Кондратюка студіював архітектуру правнук В. Г. Кричевського Василь Лінде-Дункан, який добре навчився аранжувати українським орнаментом і оздоблювати ним речі широкого вжитку (авто, велосипеди, кросівки тощо), а також відмінно готувати українські страви.

Гідним наслідком ґрунтовного вивчення життєдіяльності мистецької родини Кричевських, тривалого колекціонування їх творів, листування і зв'язок з дослідниками та нащадками художників є мистецька експозиція у кутових залах галереї другого поверху. Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського продовжує бути справжнім українським домом і за формою і за змістом, уособлюючи собою незнищенність мистецтва та українського духу.

*Етимологічна
складова
патріаршого музею
Полтавицями*

*«Пройдуть роки, перебудується життя,
на сцену вийдуть нові мистецькі форми,
але й вони в процесі свого творення
будуть черпати живильну вологу
з глибокого колодязя народної творчості».*

Яків Риженко

Розповіді дев'ятого

Життєпис музею Полтавського губернського земства (нині Краєзнавчий музей імені Василя Кричевського), інколи з драматичною долею науковців, колекцій, збірок, виставок та експозицій, розпочато у 1891 році і пов'язаний з добросовісністю, меценатством, подвижницьким служінням.

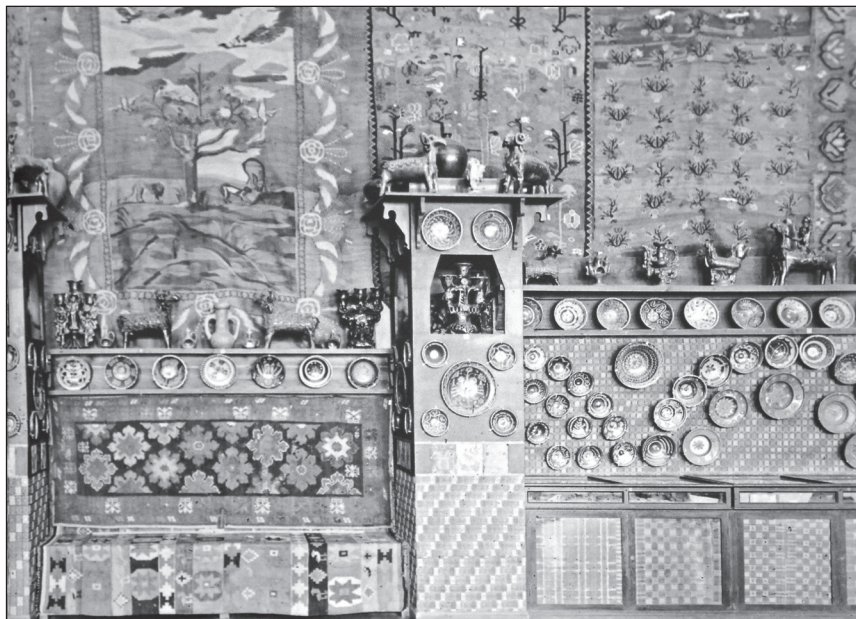
Неперевершеною дарувальницею закладу і організаторкою музейництва на Полтавщині залишається меценатка з Лубенщини Катерина Скаржинська з 20-ма тисячами одиниць збереження, чотирма тисячами книг та унікальним архівом. За рахунок цих надходжень 1906 року етнографічний фонд разом зі зборами земського музею значно збільшився і був задіяний у дивовижній експозиції етномузею, яка вражала кількістю, мистецькою досконалістю, художнім рішенням. Розмістилися колекції з етнографії у просвітньому будинку імені Миколи Гоголя (зараз будинок Держархіву Полтавської області) з типовим пейзажем Полтавщини. У цьому залі на стіні, щільно завішаний килимами з рослинним орнаментом, композиційний центр тримав килим гобеленового типу XVIII століття – найяскравіший зразок цієї групи килимів з розкішним пейзажем, на тлі якого в певних рухах були зображені звірі та птахи. Другим планом були представлені керамічні вироби, чудове полтавське різьблення, частини прядок, різновиди рубелів, веретена, пряникові дошки і штампи для вибійки, металеві вироби з фігурного заліза: дверні шпуги, клямки, дверні баранці, підкладки під них. У вітринах з висувними ящиками – колекція писанок складала окрему галузь української народної творчості. В центрі головного залу демонструвалися крупномасштабні експонати: сволоки, столи, стільці, скрині, чумацькі вози, макети вітряків тощо.

До музею надходили народознавчі колекції з Китаю, Японії, Індії та предмети давньоєгипетського мистецтва від симпатика музею полковника Павла Бобровського, інших жертводавців, а головним чином, від простого люду, який сумлінно, протягом понад 125-літню історію збільшував скарби унікальної

кам'яниці, що була й залишилася вмістом національного духу в архітектурі, а також найліпшим об'ємом в Україні для експонування історичних, етнографічних та мистецьких зібрань.

Архітектурно-художній образ будинку Полтавського земства став видатним досягненням українського мистецтва початку ХХ століття, а історики, етнологи, культурологи долучилися до його етнографічної орієнтації.

Протягом десяти років завідував археологічним відділом музею Полтавського земства (1912 – 1922) Вадим Щербаківський (1876 – 1957), знаменитий український історик, археолог, етнолог, історик мистецтва, який проводив археологічні розкопки, збирав етнографічні та мистецькі експонати, був членом Полтавського церковно-археологічного комітету, очолював Український народний університет і комітет охорони пам'яток

Етноекспозиція у просвітньому будинку ім. М. В. Гоголя. 1920-ті рр.

Полтавщини, заснував наукове товариство дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва в Полтавському регіоні – рідний брат дружини В. Г. Кричевського Ївги Щербаківської.

У 1920 році площа етнографічних експозицій значно збільшилася внаслідок повної передачі земської будівлі, де розмістився історико-етнографічний відділ з підвідділами: історичним, славетних полтавців, українського селянського та панського побуту, народознавства, промислового мистецтва, фольклору й мови, хорово-музичного, також ткацтва з майстернею. А у 1924 році підвідділ українського народного мистецтва (етномузей) з просвітнього будинку М. Гоголя був перенесений до головного музейного будинку Василя Кричевського.

Найбільшу роботу в проведенні етнографічних обстежень, зборів, створенні нових етновиставок і експозицій, складанні каталогів, виданні альбомів з метою відродження промислів здійснив маловідомий, але визначний діяч української культури художник-архітектор, помічник В. Г. Кричевського, Кость Мощенко (1876 – 1963), постійним товаришем і наставником якого був Микола Біляшівський (1867 – 1926). У грудні 1906 року у листі до К. Мощенка він писав: «Від щирого серця поздоровляю Вас. Тримайтеся міцно, Ви знайшли таке діло, що може захопити на все життя – се ж діло для рідної країни». Слова вчителя виявилися пророчими. Близько двадцяти років життя К. Мощенко віддав Музею Полтавського губерньського земства, роботі головою в комітеті охорони пам'яток, а також виконував експертизи науково-історичної та культурної цінності речей культу, вилучених з ризниць Полтавщини. Авторитетне судження вченого було вирішальним при визначенні шляхів збереження Покровської церкви, збудованої коштом П. Калнишевського у Ромнах, перенесеної до Полтави в 1908 р.

Народно-мистецькі колекції, впорядковані К. Мощенком і В. Щербаківським в межах Полтавської губернії до 1920 року настільки зросли, що, без сумніву, їх можна було поставити на провідне місце в Україні, а за складністю та високохудожністю були неперевершеними.

У 1930 році К. Мощенко зазнав репресій і перебував на засланні (1933 – 37 рр.).

У 1925 – 1930 роках керівником етнографічного відділу музею, заступником директора з наукової роботи був Яків Риженко (1882 – 1974), фахівець – етнограф, автор праць про кустарно – ремісничу промисловість, побутово – етнографічні особливості осердя України, а також нового концепту етнографічного відділу. Бездоказово звинувачений у приналежності до контрреволюційної організації Я. Риженко був засуджений до виселення з України і помер, не дочекавшись зняття судимості.

У 1930-х роках музей стає ідеологічним осередком. Формально зліквідований етнографічний відділ фактично лишився під назвою «Відділ феодалізму», який у 1933 році очолив Никанор Онацький (1875 – 1937), український живописець, графік, поет, організатор і директор Сумського художнього музею. Реорганізація експозиції, етнографічні збори, профільні виставки не давали спокою тим, хто вважав це проявом українського шовінізму, а українців – «ворожим етносом». Сфабриковані звинувачувальні висновки у 1937 році підвели криваву риску під неспокійним життям художника, етнографа Н. Онацького.

Волею Божою Кость Мощенко 1937 року повернувся із заслання до Полтави, де пройшли кращі роки його життя й діяльності. Але до праці в музеї його не допустили. Працював у школах міста нештатним викладачем креслення та малювання. Лише у дні війни, в жовтні 1941 року, коли советська влада відійшла з України, йому відчинилися двері Полтавського музею і він знову, через 17 років, став директором. Колектив під його керівництвом спрямував свою діяльність у русло пропаганди української культури.

У середині листопада 1941 року у музеї була готова експозиція українського церковного мистецтва, а наприкінці січня 1942 року – побудований український етнографічний відділ відобразив побут і мистецтво регіону в минулому.

При музеї була створена художньо – промислова школа з дворічним терміном навчання, де знайомили з основами укра-

їнського шитва, виготовленням дитячої іграшки та виробів з соломи. Паралельно діяв магазин «Музейний антикваріат», який мав окремий штат і кошторис, але цілком підлягав контролю й керівництву з боку музею та його директора.

В час окупації відродилося активне церковне життя: створювалися нові громади, відкривалися церкви. Нового життя зазнала й Українська автокефальна православна церква, яка постала в тяжких умовах із страшної руїни, що заподіяв їй комуністичний безбожний режим. Тож Кость Васильович у 1941 – 42 роках багато допоміг Полтавському єпархіальному управлінню у справі організації церковного життя на Полтавщині, зокрема речами, потрібними для Богослужінь (ризми, інше), що не мали антикварного значення і збереглись якимось дивом у закутках музею.

Теплі стосунки склалися у К. Мощенка з Демидом Бурком, що був у травні 1942 р. висвячений на священика у Свято-Покровському соборі Харкова і призначений настоятелем Свято-Миколаївської церкви у Полтаві. Одночасно він працював в єпархіальному управлінні і в парафії і писав статті з церковного та культурно-національного життя. Протоієрей Демид Бурко, автор ґрунтовної статті «Професор Костянтин та пані Олена Мощенки» згадує епізод, що стався в жовтні 1941. У великій купольній залі етнографічного відділу стояв справжній чумацькій віз із сірими волами і чумаком (уміло зробленим манекеном), ще на початку 1920-х років. Мажу вкривала юхтова шкіра, а чумак був взутий у добрі юхтові чоботи. Коли він зайшов до музейної зали, то побачив, що шкіри на возі нема і «Штанько» (для манекену позував селянин з Опішні на прізвище Штанько) без чобіт. Він спитав К. Мощенка, що ж трапилось, той відповів, що більшовики, тікаючи з Полтави, розкуркулили його: забрали чоботи й шкіру з возу і чимало музейних речей.

У роки війни К. Мощенко жив на Кобищанах у власному невеликому одноповерховому будинку, чепурному, типовому для околиць мальовничої Полтави. По інтер'єру приміщення було видно, що його господар – великий знавець і шануваль-

ник українського мистецтва. Меблі, виготовлені за проектами Костя Мощенка в українському стилі: на стінах, диванах і лавах – полтавські старовинні килими, на іконах і портретах – вишиті рушники, на столах і спинках диванів – мережані скатерті і наволоки, на полицях, прикрашених різьбленням, – керамічні вироби Полтавщини – куманці, глечики, горщики, двійнята, миски, а також традиційне різьблення. У бібліотечних шафах книги переважно з мистецтва, стоси світлин церков та іконостасів, пам'яток XVII й XVIII ст., майже з усіх місцевостей України, зображення старовинних церковних речей, на престольних євангелій, хрестів, чаш тощо. На етажерках писанки натуральні і дерев'яні та безліч зразків малюнків-писанок на картках. Дім був своєрідним музеєм українського мистецтва.

Восени 1943 року, коли советські війська повернулися, К. Мощенко, як і чимало представників української інтелігенції, виїхав із дружиною з Полтави до Галичини, а потім з іншими українськими емігрантами на чужину, в Німеччину. Туди він вивіз частину етнографічних збірок Полтавського краєзнавчого музею (традиційні плахти, зразки вишивання і різьблення доби Гетьманщини і пізнішого часу, збірку писанок і колекцію з 4-х тисяч замальовок орнаментування), що стала основою для Музею при церкві св. Андрія Первозваного в Бавнд-Бруці (США).

Відбудований після Другої світової війни музей відкрився 1964 року. Художньо – експозиційне рішення природничого та історичного відділів, здійснене московськими дизайнерами на чолі з художником В. Ф. Деулем, протягом тридцяти років вважалося зразком у музейній практиці.

Характер музейних експозицій поступово трансформувався від типологічного групування предметів на початку минулого століття через ансамблевий метод показу з часом і до створення архітектурно-художніх образів у добу нового українського відродження. Після доби перманентних експозиційних змін, коли докорінної перебудови зазнала лише етномистецька експозиція (750 квадратних метрів) горішнього поверху, науковці

приступили до підготовки музею ХХІ століття. Центральна частина дому В. Кричевського будуватиметься на основі тематико-хронологічного принципу з оригінальними, атрактивними експонатами і складатиметься з етномистецької, мистецької експозицій (родина Кричевських і Полтавщина) та відновленим меморіальним земським залом, який є апофеозом краси всієї будівлі і кульмінацією архітектурно-художнього рішення. Хрещатий план, орнаментальні стіни й уквітчане склепіння створюють величне обрамлення для трьох живописних панно з історії України, де в двох симетричних інтер'єрах буде представлена історія закладу та його 125-літній життєпис.

Наступна експозиція дозволить висвітлювати особливості національної культури титульного етносу у самому центрі будівлі (холи 1– 2 поверхів, у кутових та двох центральних залах галереї другого поверху), а її формула виводиться з особливостей архітектурних об'ємів експозиційних залів, характеру регіональних колекцій, традицій їх експонування, світового музейного досвіду, процесів культурного детермінізму та тенденцій сприйняття музейного простору сучасниками.

Традиційні види народного та професійного мистецтва, побутові вироби демонструватимуть живучість і світоглядність народної концепції краси як продовження художнього образу, створеного знаним архітектором Василем Кричевським в екстер'єрі та інтер'єрах будівлі. Важливі для краян види народного мистецтва з ХVІІІ – ХХІ ст. (дерево, малювання на дереві; плетіння з рослинних матеріалів: лоза, рогіз, солома; вироби з кістки, рогу; кераміка: кахлі, комини, верхи, посуд, фігурні посудини у вигляді тварин; метал; текстиль: килими, ліжники, рядна, налавники, скатерті, наволоки, вибійка; вбрання, обрядовість, релігійні вірування; писанка; малі форми: народна іграшка, свистуни, монетки, мала пластика, великодні яйця-глина, дерево, аплікація соломною, плетіння; житло; живопис, графіка та декоративне мистецтво новітньої доби) становитимуть сутність народної концепції краси.

Мета експозиції: активно знайомити з побутом полтавців, різноманітними колекціями етномистецького профілю, роботами художників декоративного мистецтва, з генезою давніх видів народної творчості, які синкретично розвивалися на землях історичного Лівобережжя, виокремлювати, по можливості, з одного боку, закономірності, локальні особливості, а з другого – загальні риси світового традиційного та професійного мистецтва. Підхід у визначенні основних принципів побудови сучасної народно-мистецької експозиції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського залишається сталим:

- логічний поділ архітектурних об'ємів;
- пріоритет оригінального експонату;
- узагальнення у викладі етномистецьких колекцій;
- побудова найкоротшої прямої між Людиною - Творцем і глядачем;
- створення типових образів у кожному експозиційному вузлі, залі та цілісного емоційного враження від усієї експозиції;
- врівноважене розміщення світлових акцентів на раритетах та кульмінаційній частині експозиції;
- герметизм в експонуванні вишуканих робіт.

Квінтесенція музейної експозиції відповідає загальному концепту про світове древо життя Всесвіту, де панує Бог, а саме ця художня стилістика закладена автором будівлі в екстер'єрі, інтер'єрах та головним художником сучасного проекту сумським дизайнером Олександром Антонцем в новій експозиції.

Завершення реставраційних робіт, будівництво меморіальних залів з творчістю родини Кричевських, музеєфікація подвір'я буде гідним увічненням творця українського національного стилю Василя Кричевського, ім'я якого присвоєне музею, і який святкує своє 125-ліття.

Література

1. Кейван І. Василь Кричевський – творець українського національного стилю. – Рим, 1968. – 24 с.
2. Павловський В. Василь Григорович Кричевський: Життя і творчість. – Нью Йорк: УВАН у США, 1974. – 222 с.
3. Виставка «Мистецька родина Кричевських», присвячена 50–річчю з дня смерті й 130–річчю від дня народження В. Г. Кричевського. Каталог робіт: Буклет / Упоряд. Г.Галян.–Полтава., 2002.– 10 с.
4. Рубан-Кравченко В. Мистецькі роди України. Кричевські і українська художня культура ХХ століття. Василь Кричевський. Монографія. –К.: Криниця, 2004. – 704 с.
5. Каталог робіт В. Г. Кричевського (малярство, графіка) у збірці Полтавського краєзнавчого музею/Автор та упоряд. Г. Галян. – Полтава: Дивосвіт, 2007. – 12 с. Текст укр., англ.;
6. Галяна Галян. Полтавський земський дім (краєзнавчий музей) і родина Кричевських. Полтавський краєзнавчий музей: Збірник наукових статей 2004 р. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорона пам'яток / Редкол.: Волошин Ю. В., Годзенко В. Д., Лобурець В. Д., Мокляк В. О., Парасочка О. Г. та ін. – Полтава: Дивосвіт, 2005. –С. 551 – 567.
7. Виставка творів заслуженого діяча мистецтв УРСР Федора Григоровича Кричевського (1879 – 1947): Каталог. – К., 1960. – 40 с.
8. Мусієнко П. Федір Григорович Кричевський. – К., 1966. – 105 с.; Заслуженный деятель искусств Украинской ССР Федор Григорьевич Кричевский : 1879 – 1947. Каталог. – М., 1968. – 56 с.
9. Членова Л. Федор Кричевский: 1879 – 1947. Каталог. – М., 1969. – 172 с.
10. Федір Кричевський: Спогади. Статті. Документи. – К., 1972. 124 с. Федір Кричевський: Альбом. К., 1980. – 138 с.
11. Степовик Д. Федір Кричевський – митець епосу // Наука і культура: Україна. – 1979. – К., 1980. – С.521 – 526.

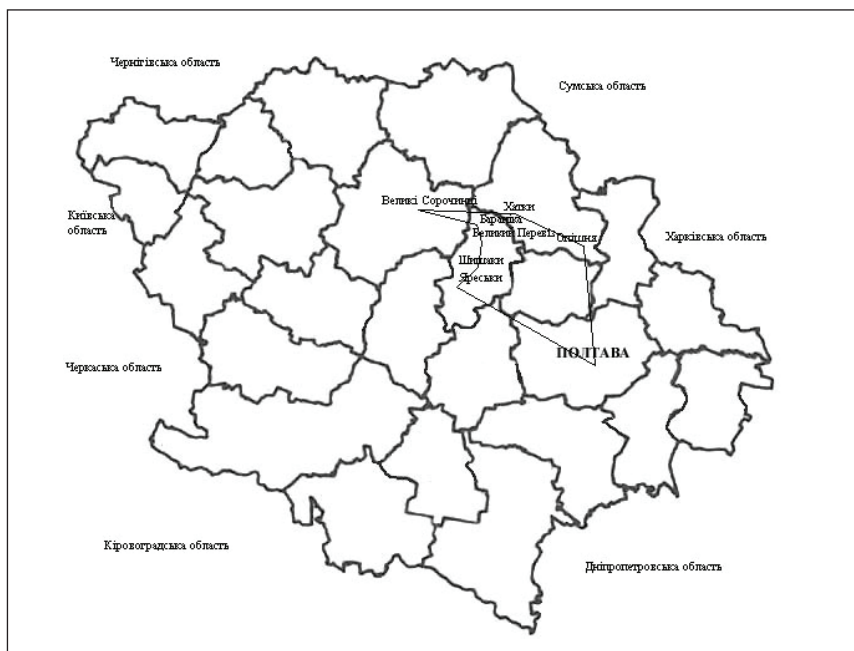
Література

12. Федір Кричевський. «Три віки» // Степовик Д. Скарби України: Наук. художн. Книжка. – К., 1990. – С. 167 – 172.
13. Катерина Кричевська-Росандіч. Мої спогади. –Родовід, 2006. – 208 с.
14. Галина Кричевська де Лінде. Спогади. Полтавський краєзнавчий музей: Збірник наукових статей 2004 р. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорона пам'яток / Редкол.: Волошин Ю. В., Годзенко В. Д., Лобурець В. Д., Мокляк В. О., Парасочка О. Г. та ін. – Полтава: Дивосвіт, 2005. – С. 724 - 754.

Післямова

Поволі відроджується право на істину. Для нас вона – у створенні реального портрета мистецької культури ХХ ст. Писалася історія українського мистецтва без багатьох славних імен і талановитих творців, які безжально вилучалися із живого процесу.

У 1990-х роках на хвилі нового українського відродження почалося поступове повернення спадщини В. Г. Кричевського та інших представників цього мистецького роду в Україну.

Карта Полтавської області зі схемою маршруту

Зусиллями представників української діаспори, каліфорнійської і венесуельської гілок роду Кричевських, доброчинників та державної програми «Повернуті імена», музеї України, і, зокрема Полтавський краєзнавчий імені Василя Кричевського, збагатився колекцією оригіналів (олія, акварель, гуаш, олівець тощо), світлинами, каталогами, матеріалами з сімейних архівів про життя і творчість знаної родини. Це уможливило розроблення нового туристського маршруту з відвіданням Полтави – Яресьок – Шишак – Великого Перевозу – Баранівки – Великих Сорочинців – Хаток – Опішні – Полтави, де крім колишньої Полтавської земської управи, художнього музею (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка з роботами і меморіями родини Кричевських, Полтавської обсерваторії з комплексом, пов'язаним з Григорієм, Іваном Мясоедовими та Василем і Федором Кричевськими, вулиці В. Г. Кричевського у Полтаві, Музею мистецької родини Кричевських та Колегіуму українського гончарства імені Василя Кричевського в Опішному, живописних меморіальних історичних місцин у Яреськах, Шишаках, Великому Перевозі, Великих Сорочинцях, пов'язаних з українським кінематографом, творчістю Олександра Довженка і окремих представників з родини Кричевських, можна буде помилуватися краєвидами, які були знаковими для художників, вчених, письменників з їх кола.

Новий туристичний маршрут стане корисним і повчальним для мистецької юні, студентської молоді, всіх, хто цікавиться історією, культурологією, мистецтвознавством.

Зміст

<i>Передмова</i>	3
<i>Розповідь перша</i>	
Про відомий мистецький рід	5
<i>Розповідь друга</i>	
Василь Григорович Кричевський	9
<i>Розповідь третя</i>	
Федір Григорович Кричевський	19
<i>Розповідь четверта</i>	
Микола Кричевський	29
<i>Розповідь п'ята</i>	
Василь Кричевський – молодший	37
<i>Розповідь шоста</i>	
Катерина Кричевська – Росандіч	41
<i>Розповідь сьома</i>	
Галина Кричевська – Лінде та венесуельська гілка роду	61
<i>Розповідь восьма</i>	
Історія полтавських музейних колекцій родини Кричевських	66
<i>Розповідь дев'ята</i>	
Народно-мистецькі експозиції у будинку Василя Кричевського як прояв української ідентичності	77
<i>Література</i>	86
<i>Післямова</i>	88

Науково-популярне видання

Галя Галян

Розповіді про мистецьку родину Кричевських

Культурологічні нариси

Художнє оформлення Галі Галян
Комп'ютерне верстання Лариса Кіреєва
Технічне редагування Вікторія Дмитренко
Коректура авторська

Підписано до друку 08.04.2016р.
Формат паперу 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. Тираж 200 пр. Зам. № 9563.

Видавець і виготовлювач ТОВ «АСМІ».
36011, м. Полтава, вул. В. Міщенко, 2.
Тел./факс: (0532) 56-55-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК №4420 від 16.10.2012 р.

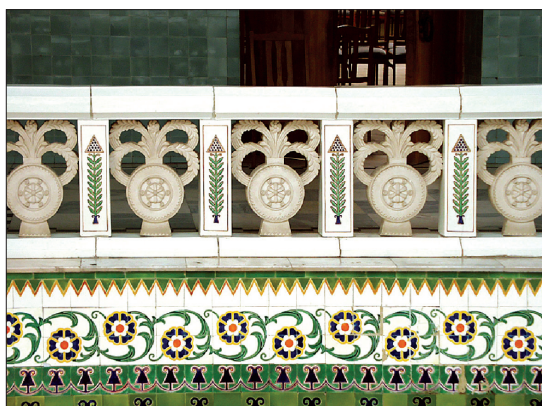

Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського

Інтер'єр музею. Сучасний вигляд

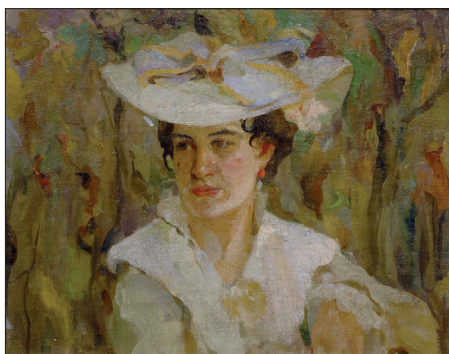
Деталі музейного інтер'єру

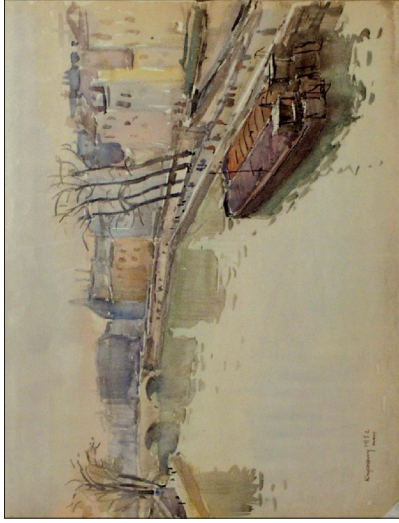
Ф.Кричевський. Наречена. 1910

Ф.Кричевський. Племінники. 1905

Ф.Кричевський.
Портрет В.І.Кричевської. 1904

М.Кричевський. Париж. 1956

М.Кричевський. Венеція. 1956

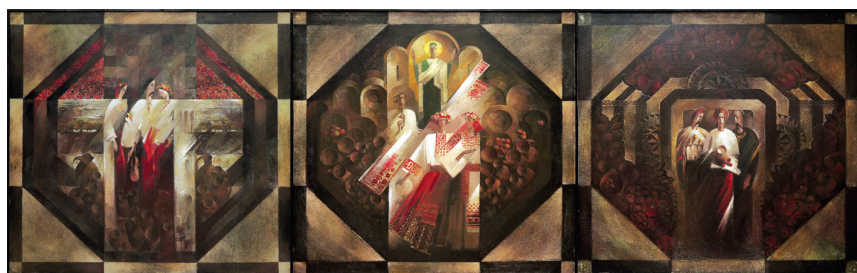
К.Росандіч. Різдво в Карпатах. 1970-ті

В.В.Кричевський. Каліфорнійський пейзаж. 1969

Килим племені навахо. Ручне ткацтво. Поч. XX ст.

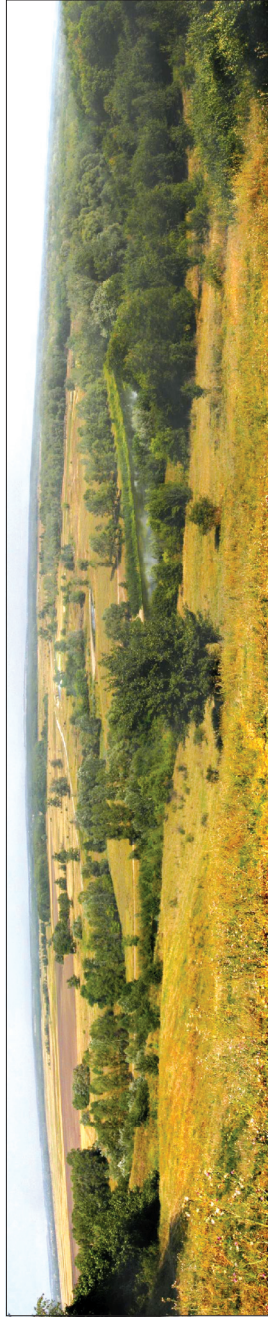

О.Нечипоренко. Художній концепт етномистецької експозиції. 1990

Зали та фрагменти етномистецької експозиції, 2012

Панорама с. Шишаки. 2007

К.Росандіч. 2013

К.Росандіч. 1979

Краєвид поблизу Опішні. 2011

Василь Лінде з Олесем Пошивайлом. Опішня.
2011

В. Лінде. Шишаки. 2011

Оксана Лінде-Очоа. Полтава. 2003

Василь Лінде з Катериною Росандіч. США. 2013